AKADEMIA HUMANISTYCZNO-EKONOMICZNA
W ŁODZI

WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY

KIERUNEK POLITOLOGIA

KAROL KWIATKOWSKI

132737
(nr albumu)

Jednomandatowe okręgi wyborcze w kontekście spersonalizowanego systemu proporcjonalnego na przykładzie Wielkiej Brytanii i Irlandii

Przyjmuję pracę jako magisterską

podpis promotora .....

data .....

Praca napisana pod kierunkiem

dr Bogdana Ekstowicza

ŁÓDŹ 2019

SPIS TREŚCI

Wstęp 3

Rozdział 1. Zagadnienia wstępne 7

1.1 Prawo wyborcze 7

1.1.1 Pojęcie prawa wyborczego 7

1.1.2 Źródła prawa wyborczego w Polsce 9

1.2 Istota wyborów 10

1.3 Funkcje wyborów 12

1.4 Systemy wyborcze 15

1.4.1 Proporcjonalny system wyborczy 18

1.4.2 Większościowy system wyborczy 21

1.4.3 Mieszany system wyborczy 23

Rozdział 2. Jednomandatowe Okręgi Wyborcze 25

2.1 Podstawowe założenia 25

2.1.1 Zalety Jednomandatowych Okręgów Wyborczych 25

2.1.2 Wady Jednomandatowych Okręgów Wyborczych 27

2.2 Metody głosowania 30

2.3 Jednomandatowe Okręgi Wyborcze na świecie 31

2.4 Prawo Duvergera i efektywna liczba partii 31

Rozdział 3. Spersonalizowany System Proporcjonalny 34

3.1 Rys historyczny 34

3.2 Podstawowe założenia – schemat działania Pojedynczego Głosu Przechodniego 39

3.3 Warianty Pojedynczego Głosu Przechodniego 41

3.3.1 Wersja podstawowa i metoda Hare'a 42

3.3.2 Metoda Andrae 44

3.3.3 Metoda Hare'a-Clarka 46

3.3.4 Reguły senatorskie 47
3.3.5 Metoda Meek'a 50
3.3.6 Metoda Warren'a 52
Rozdział 4. System wyborczy Wielkiej Brytanii 53
4.1 Rys historyczny 53
4.2 Zasady ustrojowe 56
4.3 Partie polityczne 57
4.4 System prawa wyborczego 58
4.4.1 Wybory do Izby Gmin 60
4.4.2 Wybory do zarządów terytorialnych 61
4.5 Analiza wyborów do Izby Gmin w 2015 roku 63
Rozdział 5. System wyborczy Irlandii 65
5.1 Historia polityczna 65
5.2 Zasady ustrojowe 67
5.3 Partie polityczne 68
5.4 System prawa wyborczego 70
5.5 Analiza wyborów w 2016 roku 73
Zakończenie 78
Bibliografia 80
Spis rysunków 83

Wstęp

Jednym z podstawowych elementów współczesnych systemów demokratycznych jest powszechny udział obywateli w sprawowaniu władzy i funkcja jaką pełnią oni w systemach politycznych państw wysoko rozwiniętych. Najczęściej spotykanymi sposobami realizacji udziału obywateli – wyborców – w sprawowaniu władzy są różnorakie wybory (parlamentarne, samorządowe, itd.) oraz instytucja demokracji bezpośredniej (referenda). Według Samuela P. Huntingtona wyłanianie rządzących w wyborach stanowi sedno demokracji. Demokracja współczesna oraz jej podstawowe założenia wymuszają potrzebę wybierania wielu ciał reprezentujących obywateli – wyborców – poprzez oddanie głosów. Głosy uprawionych do głosowania po przeliczeniu i odpowiednim przetworzeniu, w zależności od obowiązującego w danym państwie systemu wyborczego, stanowią o składzie osobowym wybranego ciała przedstawicielskiego. Agregacja głosów jest nieodzowna, ponieważ liczba przedstawicieli w wybieranych ciałach jest zawsze znacznie mniejsza od liczby uprawionych wyborców. Procedury polegające na agregacji głosów, czyli sposoby przeliczania głosów na mandaty, nazywamy metodami wyborczymi. Żadna ordynacja nie jest idealna, każda jest inna, różnią się od siebie i ich ocena zależy od subiektywnego spojrzenia wyborcy i osób kandydujących. Ze względu na doniosłość konsekwencji systemu wyborczego, zwłaszcza w odniesieniu do liczby partii politycznych i składu politycznego zgromadzeń i rządów, wybór systemu ma kolosalny ciężar gatunkowy. Jednak systemy wyborcze – podobnie jak inne ważne instytucje polityczne – są również konsekwencją składu politycznego w ciałach przedstawicielskich, w których każda mająca swoich reprezentantów partia polityczna ma tendencję do preferowania tych formuł instytucjonalnych i procedur, które mogą utrwalać, wzmacniać lub zwiększać ich względną siłę i szanse na kolejną reelekcję.

W Polsce szeroko jest podnoszony problem metody wyborczej, obowiązuje system proporcjonalny z listami partyjnymi – wariant przeliczenia głosów belgijskiego matematyka Victora d'Hondta i progu wyborczego. Coraz częściej słychać głosy o potrzebie zmian w sposobie przeliczania głosów i likwidacji lub obniżenia progu wyborczego. Omówienie metod wyborczych, które funkcjonują z powodzeniem w demokracjach krajów Europy Zachodniej, np. w Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz na świecie m.in. w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Australii, pozwoli udowodnić, iż metody te są powszechnie używane w krajach tzw. demokracji zachodniej i nie stanowią

zagrożenia dla demokracji, a także umożliwi dzięki temu przybliżenie ich wad i zalet. Jednym z celów pracy jest udowodnienie, iż spersonalizowany system proporcjonalny ma więcej zalet niż jednomandatowe okręgi wyborcze.

Wybór odpowiedniej i właściwej ordynacji wyborczej jest sprawą fundamentalną dla sposobu sprawowania władzy i powinien być jak najszerzej przedstawiony ogółowi społeczeństwa. Na przykład Jose Ortega y Gasset, hiszpański filozof i socjolog, w książce *Bunt Mas* wyraził pogląd o determinującej roli systemu wyborczego. Stwierdził on, że ze wszystkich spraw najważniejszych dla demokracji pierwsze miejsce zajmuje procedura wyborcza, a inne rozstrzygnięcia mają znaczenie drugorzędne. Uważał, że kiedy owa procedura jest odpowiednia i właściwa, to wszystko funkcjonuje prawidłowo, a kiedy jest zła, to pojawiają się różne patologie w życiu politycznych, nawet jeśli wszystko inne działa jak powinno. W ramach dyskursu politycznego wskazane jest zwrócenie uwagi na inne rozwiązania przeliczania głosów niż te, które obowiązują do chwili obecnej w Polsce. Coraz więcej środowisk w naszym kraju chce zmiany systemu z proporcjonalnego na większościowy, choć w Wielkiej Brytanii można obserwować tendencje odwrotne. Powstał Ruch Obywatelski na rzecz Jednomandatowych Okręgów Wyborczych, którego inicjatorem był profesor Jerzy Przystawa, fizyk z Uniwersytetu Wrocławskiego. Jednomandatowe Okręgi Wyborcze to także sztandarowe hasło ugrupowania Kukiz'15, które ma swoich przedstawicieli w polskim parlamencie oraz we władzach samorządowych.

W niniejszej pracy zostaną przybliżone dwie metody przeliczania głosów na mandaty, tj. jednomandatowe okręgi wyborcze i spersonalizowany system proporcjonalny STV – *Single Transferable Vote*, zwany również Pojedynczy Głos Przechodni. Celem pracy jest pokazanie różnic między omawianymi metodami, ich wad i zalet, a także pokazanie jak owe metody funkcjonują w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Autor niniejszej pracy pragnie dowieźć, iż STV, mimo swoich komplikacji, jest metodą wartą zaimplementowania w polskim systemie wyborczym oraz wykazać, że jednomandatowe okręgi wyborcze, których to wprowadzenie w Polsce postulują od lat niektóre środowiska polityczne, jest obarczony szeregiem wad, których unika spersonalizowany system proporcjonalny.

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, podsumowania i wykazu literatury. W rozdziale pierwszym zawarte zostały podstawowe pojęcia z zakresu prawa

wyborczego w Polsce, istoty wyborów, funkcji wyborów i systemów wyborczych. Wyjaśnienie terminologii poprzez perspektywę emanacji woli suwerena oraz aspekt legitymizacyjny jest konieczne do zrozumienia systemów wyborczych omówionych w kolejnych rozdziałach. Wybory to podstawowa forma uczestnictwa w życiu politycznym i dla wielu wyborców jedyna. Liczba przeprowadzanych elekcji znacząco wzrosła pod koniec XX wieku m.in. w wyniku decentralizacji – wybór władzy ustawodawczej, wykonawczej i samorządowej czy przedterminowych wyborów.

W rozdziale drugim zawarto podstawowe założenia jednomandatowych okręgów wyborczych. Ważnym elementem jest przedstawienie wad i zalet jednomandatowych okręgów wyborczych. Przedstawiono również przykłady państw, w których jednomandatowe okręgi wyborcze są podstawą lub jednym z elementów ordynacji wyborczego. Prawo Duvergera i efektywna liczba partii zostaną omówione na koniec rozdziału jako istotny element dyskursu o jednomandatowych okręgach wyborczych.

Rozdział trzeci w całości jest poświęcony spersonalizowanemu systemowi proporcjonalnemu STV – *Single Transferable Vote* – Pojedynczy Głos Przechodni. Poza rysem historycznym i podstawowymi założeniami systemu omówiono warianty agregacji głosów, które są niezwykle istotnym elementem systemu. Spora liczba wariantów wynika z wielu prób wymyślenia wersji, która przy zachowaniu zalet, pozbawiona byłaby wad.

Rozdział czwarty zawiera omówienie systemu wyborczego Wielkiej Brytanii. Zawarto w nim rys historyczny, zasady ustrojowe monarchii konstytucyjnej oraz omówienie głównych partii politycznych. Brytyjską scenę polityczną zdominowały wprawdzie dwie partie: Partia Konserwatywna i Partia Pracy, które obejmują większość członków Parlamentu Europejskiego, Parlamentu Szkocji i Zgromadzenia Walii. To wąskie grono chcą rozszerzyć m.in. Liberalni Demokraci oraz Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa. Zawarto również krótką analizę wyborów do Izby Gmin z 2015 roku.

Ostatni rozdział jest poświęcony omówieniu systemu wyborczego Irlandii. Tu również zawarty jest rys historyczny, podstawowe zasady ustrojowe i przybliżenie głównych partii politycznych. W Irlandii istnieje system wielopartyjny. Od lat trzydziestych ubiegłego wieku dwiema najsilniejszymi i rywalizującymi partiami są: narodowo-republikańska Fianna Fáil, założona przez przeciwników traktatu brytyjsko-irlandzkiego z 1921 roku, oraz chrześcijańsko-demokratyczna Fine Gael, założona przez

zwolenników traktatu. Do liczących się partii należą: Partia Pracy, Postępowi Demokraci oraz Lewica Demokratyczna. Zawarta jest też analiza wyborów parlamentarnych z 2016 roku

Główne źródła literatury, na których oparta jest niniejsza praca, to: Marka M. Kamińskiego *Ordynacje większościowe i JOW-y: kompendium reformatora ordynacji wyborcze*, Bartłomieja Michalaka *Mieszane systemy wyborcze: cele, rozwiązania, konsekwencje*, Dieter Nohlen *Prawo wyborcze i system partyjny: o teorii systemów wyborczych*, Pawła Przewłockiego *Single Transferable Vote (STV) Preferencyjna ordynacja wyborcza* oraz Bartłomieja Michalaka i Andrzeja Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*.

Rozdział 1. **Zagadnienia wstępne**

W tym rozdziale skoncentrowano się na przybliżeniu podstawowych pojęć dotyczących wyborów, towarzyszącym im aspektów prawych oraz rozwiązań dotyczących agregacji głosów, czyli systemów wyborczych.

1.1 **Prawo wyborcze**

Według Słownika Języka Polskiego prawo wyborcze to przepisy prawne dotyczące zasad i trybu przeprowadzania wyborów do władz państwowych lub samorządowych. [1] Prawa wyborcze, jako podstawowe prawa obywatelskie, mają w Polsce rangę konstytucyjną. Zasadnicze znaczenie ma określenie czynnego prawa wyborczego (prawa wybierania).

1.1.1 **Pojęcie prawa wyborczego**

Prawo wyborcze, sensu largo, to ogół przepisów i norm prawnych regulujących wszystkie aspekty procesu wyborczego, na który składają się rozstrzygnięcia w zakresie ordynacji wyborczej oraz wszystkich kwestii z wyborami związanymi m.in. organizacja wyborów, rejestracja kandydatów, regulacje kampanii wyborczej, warunki ważności wyborów, praw podmiotów uczestniczących. Natomiast prawo wyborcze sensu stricto to zespół uprawnień przysługujących obywatelowi do brania udziału w wyborze przedstawicieli. Grażyna Ulicka i Konstanty A. Wojtaszyk wyróżniają cztery zasady prawa wyborczego:

1. powszechność,
2. równość,
3. bezpośredniość,
4. tajność głosowania.[2]

Arkadiusz Żukowski do wymienionych powyżej dodaje proporcjonalność i jej przeciwieństwo – zasadę większościową, które dotyczą przeliczania głosów na mandaty. Wymienia także inne warunki potrzebne do spełnienia formuły demokratycznej: globalność, konkurencyjność, okresowość i ostateczność. Globalność rozumie jako rozszerzenie formuły powszechności i równości, konkurencyjność jako gwarancję

[1] *Prawo wyborcze*, b.d., https://sjp.pwn.pl/sjp/prawo-wyborcze;2508005.html.
[2] Konstanty A. Wojtaszczyk i Wojciech Jakubowski, red., *Społeczeństwo i polityka*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2007, s. 330.

zapewnienia rzeczywistego wyboru poprzez wysunięcie co najmniej dwóch kandydatów na jeden mandat, okresowość jako kadencyjność i periodyczność, a ostateczność jako akceptację wyników wyborów po stwierdzeniu ich ważności przez sąd oraz przez wszystkie podmioty w nich uczestniczące.[3]

Powszechność prawa wyborczego oznacza, iż wszyscy obywatele danego państwa po osiągnięciu odpowiedniego, określonego prawem wieku, niezależnie od innych czynników takich jak płeć, rasa, wyznanie, wykształcenie, zawód lub przekonania, mają czynne prawo wyborcze, czyli mogą głosować i bierne prawo wyborcze, czyli mogą być wybierani, z zastrzeżeniem gdy to prawo zostało im odebrane prawomocnym wyrokiem sądu.[4] W Polsce czynne prawo wyborcze mają osoby, które ukończyły osiemnaście lat, natomiast bierne prawo wyborcze jest określone następującymi cenzusami wiekowymi:

- do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw – osiemnaście lat,
- do Sejmu – dwadzieścia jeden lat,
- do Parlamentu Europejskiego – dwadzieścia jeden lat,
- na urząd wójta, burmistrza i prezydenta miasta – dwadzieścia pięć lat,
- do Senatu – trzydzieści lat,
- na urząd prezydenta Rzeczypospolitej – trzydzieści pięć lat.

Równość prawa wyborczego oznacza, iż każdy z uprawionych do głosowania ma jednakową liczbę głosów, w Polsce jeden, o tej samej wartości co inni uprawnieni. Wszyscy wyborcy oddają głosy na tych samych zasadach i każdy przedstawiciel jest wybierany w ramach tego samego organu przez mniej więcej taką samą liczbę uprawnionych – równa siła głosu.[5]

Bezpośredniość wyborów oznacza, iż każdy wyborca – obywatel – głosuje osobiście na kandydatów do wybieralnych organów w państwie. Tajność wyborów oznacza, iż uprawniony oddaje głos w warunkach gwarantujących nieujawnienie treści jego głosu.[6]

[3] Zob. Arkadiusz Żukowski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004, s. 18–19.
[4] Konstanty A. Wojtaszczyk i Wojciech Jakubowski, *Społeczeństwo i polityka*..., op. cit., s. 331.
[5] Ibid., s. 332.
[6] Ibid., s. 333.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stanowi, iż „wybory do Sejmu są powszechne, równe, bezpośrednie i proporcjonalne oraz odbywają się w głosowaniu tajnym" (art. 96 ust. 2), są więc pięcioprzymiotnikowe, natomiast „wybory do Senatu są powszechne, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym" (art. 97 ust.2). O samorządach terytorialnych Konstytucja Rzeczypospolitej Polski (RP) mówi, że „wybory do organów stanowiących są powszechne, równe, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym" (art. 169 ust. 2). Prezydent RP zaś „jest wybierany przez Naród w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym" (art. 127 ust.1).

1.1.2 Źródła prawa wyborczego w Polsce

W polskim systemie prawnym podstawą uregulowań prawa wyborczego są przepisy Konstytucji. Konstytucja przyznaje prawo wyborcze każdemu obywatelowi polskiemu, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat (art. 62 ust. 1). Przepis ten odnosi się do wszystkich rodzajów wyborów, o których mówi Konstytucja oraz do udziału w referendum. W związku z przystąpieniem Polski w 2004 roku do Unii Europejskiej zaszła konieczność poszerzenia czynnego prawa wyborczego w wyborach komunalnych zarówno do organów stanowiących, jak i wykonawczych, a także stworzenia formalnej podstawy do przeprowadzenia wyborów do Parlamentu Europejskiego, o których ze zrozumiałych względów milczy art. 62 ust. 1 Konstytucji. Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 roku Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, wprowadza w art. 8 ust. 1 prawo wybierania przedstawicieli do Parlamentu Europejskiego przez cudzoziemców – obywateli Unii Europejskiej zamieszkałych, zgodnie z prawem, stale na terenie Polski i którzy zostali ujęci w stałym rejestrze wyborców. Cudzoziemiec powinien nie później niż 30 dnia po zarządzeniu wyborów zostać wpisany na jego wniosek do rejestru wyborców. Także ustawa z 20 kwietnia 2004 roku nowelizująca Ordynację wyborczą do rad gmin, rad powiatów i sejmików wojewódzkich wprowadza, zgodnie z dyrektywą Rady 94/80WE z 19 grudnia 1994 roku, prawo wybierania w wyborach komunalnych cudzoziemców – obywateli Unii Europejskiej.

Drugim źródłem prawa wyborczego jest Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 roku Kodeks Wyboczy, która określa zasady i tryb zgłaszania kandydatów, przeprowadzania oraz warunki ważności wyborów:

1. do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej;
2. Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
3. do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej;
4. do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego;
5. wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

Oprócz Konstytucji i Kodeksu Wyborczego w Polsce kwestie prawne związane z wyborami regulują dodatkowo następujące uregulowania:

- Ustawa z dnia 14 marca 2003 roku o referendum ogólnokrajowym, która reguluje zasady i tryb przeprowadzania referendum ogólnokrajowego,
- Ustawa z dnia 15 września 2000 roku o referendum lokalnym, która określa zasady i tryb przeprowadzania referendum lokalnego,
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych,
- Ustawa z dnia 18 października 2006 roku o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów,
- Uchwały, wyjaśnienia, stanowiska i komunikaty Państwowej Komisji Wyborczej,
- Wyroki i postanowienia sądów dotyczące wygaśnięcia mandatów, ważności wyborów, sprawozdań finansowych i innych.

1.2 Istota wyborów

Wybory stanowią ważny element współczesnych demokratycznych mechanizmów. Według Samuela P. Huntingtona „wyłanianie rządzących w wyborach stanowi sedno każdego społeczeństwa otwartego, a demokracja jest prawdziwa tylko wówczas, gdy rządzący są gotowi oddać władzę w rezultacie wyborów”[7]. Współczesna demokracja stawia wybory w pozycji podstawowej formy uczestnictwa politycznego. Ich treścią jest podjęcie przez ogół uprawnionych obywateli decyzji o tym, kto personalnie – w ich imieniu – będzie uprawniony do podejmowania decyzji w czasie wyznaczonym granicami kadencji wiążących rozstrzygnięć na arenie parlamentarnej, zaś bezpośrednim efektem ukształtowanie określonego układu sił politycznych.[8]

[7] Cyt. za Arkadiusz Żukowski, *Systemy wyborcze*, WSP, Olsztyn 1999, s. 13.
[8] Andrzej Antoszewski, *Systemy wyborcze*, [w:] *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. Ryszard Herbut i Andrzej Antoszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997, s. 227.

W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji samych wyborów. Mary Anne Griffith-Traversy określa wybory jako regularne działanie, w wyniku którego manifestowana jest wola narodu i ogół obywateli może wskazać członków przyszłych władz. Aspekt legitymizacyjny jest podnoszony poprzez powszechne uczestnictwo w wyborach oraz rozpatrywanie ich efektów jako wyniku woli narodu. Konstrukcja taka umożliwia wyborczą legitymizację wybranych przedstawicieli. Za pomocą wyborów dokonuje się prawnej i politycznej legitymizacji dla organów przedstawicielskich i samych przedstawicieli do sprawowania władzy w imieniu i w interesie ogółu wyborców.[9]

Arkadiusz Żukowski definiuje demokratyczne wybory jako nadanie określonemu zespołowi reprezentantów formalnego tytułu do rządzenia, ale tylko do kolejnych wyborów – na czas określony.[10]

Krzysztof Skotnicki rozróżnia aspekt prawny i polityczny wyborów. W pierwszym aspekcie ich początek wyznacza zarządzanie wyborów przez uprawniony podmiot. Wybory kończą się w momencie stwierdzenia ich ważności przez uprawniony podmiot. W sensie politycznym wybory „trwają w zasadzie cały czas, różna jest jedynie ich intensywność, która wzrasta bezpośrednio przed i w trakcie wyborów w sensie prawnym".[11]

Zasady demokratycznej procedury głosowania, które wyróżniono w literaturze przedmiotu to zasada jednomyślności i zasada większości. Zasady te wyjaśnia rysunek poniżej.

[9] Mary Anne Griffith-Traversy, *Demokracja, parlament i systemy wyborcze*, Vizja Press and IT, Warszawa 2007, s. 65.
[10] Arkadiusz Żukowski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*..., op. cit., s. 11.
[11] Krzysztof Skotnicki, *System wyborczy do Sejmu i Senatu*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne w zarysie*, red. Dariusz Górecki, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012, s. 115.

Rysunek 1. Zasady demokratycznej procedury głosowania

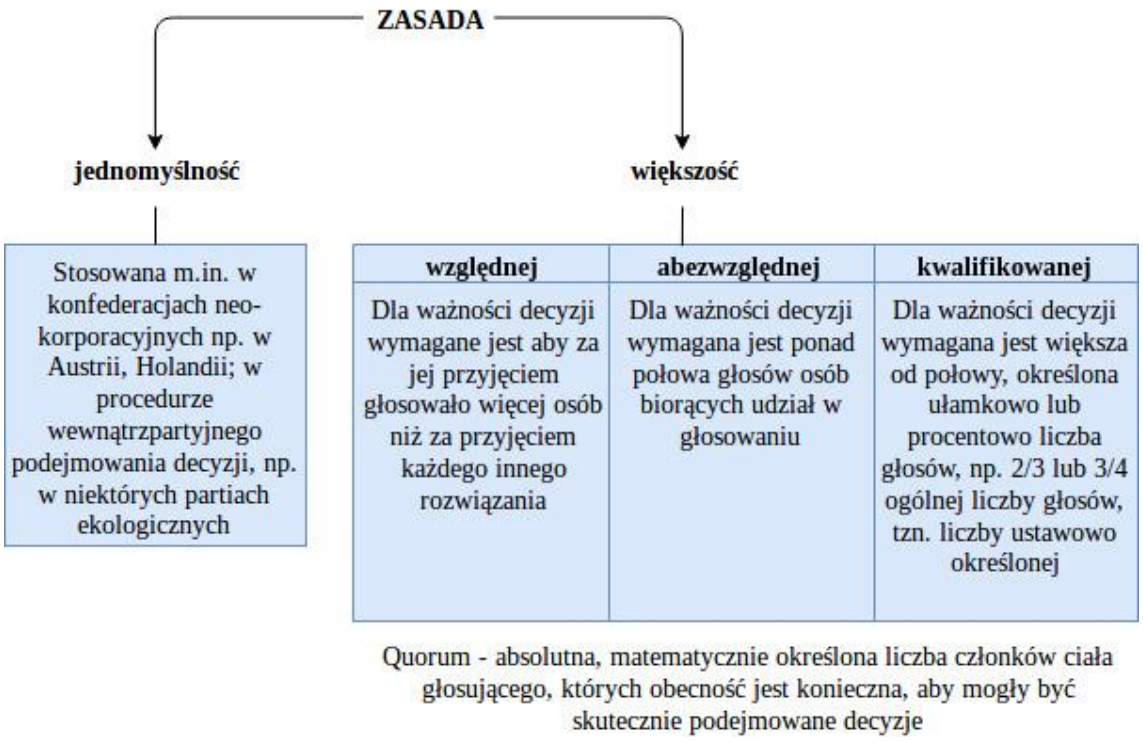

Źródło opracowanie własne na podstawie Konstanty A. Wojtaszczyk i Wojciech Jakubowski, red., *Społeczeństwo i polityka*

1.3 Funkcje wyborów

W literaturze przedmiotu nie ma zgodności w sprawie katalogu funkcji wyborczych. Dieter Nohlen stwierdza, iż wybory zawsze „spełniają [...] jednocześnie kilka funkcji, które istnieją obok siebie i historycznie występują w różnej kompozycji”[12]. Krzysztof Skotnicki podkreśla, że ten brak zgodności jest konsekwencją sytuacji, w której problematyka ta jest analizowana przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, np. politologów, prawników, socjologów, którzy rozpatrują zagadnienie funkcji wyborów w odmienny sposób przez pryzmat swojej dyscypliny. Z drugiej strony, funkcje wyborów kształtują się inaczej w przypadku elekcji organów kolegialnych (katalog wówczas jest bogatszy) oraz jednoosobowych, centralnych i lokalnych. Ponadto funkcje wyborów zależą od „struktury społecznej (konkretnie rozwarstwienia społeczeństwa), odmienności ustrojów społeczno-politycznych i społeczno-gospodarczych

[12] Dieter Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny: o teorii systemów wyborczych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 31.

poszczególnych państw, występującego w nich systemu partyjnego, zmieniają się wreszcie pod wpływem sytuacji gospodarczej i skali konfliktów społecznych”[13]

Przez funkcje wyborów rozumiane jest ogólne oddziaływanie zbiorowego suwerena (naród, lud, ogół społeczeństwa), na stosunki społeczne, polityczne i gospodarcze w państwie bądź jednostce terytorialnej przy pomocy podstawowego współcześnie instrumentu sprawowania władzy. [14] W literaturze przedmiotu wymienianych jest przeważnie kilka do kilkunastu funkcji wyborów. Przykładowo Bogusław Banaszak wymienia ich cztery:

1. kreacyjną,
2. polityczno-programową,
3. legitymującą,
4. integracyjną.[15]

Natomiast Stanisław Sagan wskazuje również cztery, choć nieco inne:

1. legitymizacyjną,
2. kreacyjną,
3. programową,
4. informacyjno-edukacyjną.[16]

Na osiem funkcji wyborów wskazuje Arkadiusz Żukowski:

1. przeniesienia na przedstawicieli prawa do decydowania w imieniu obywateli,
2. selekcji elit sprawujących władzę,
3. kontrolna (funkcji kreacyjna i legitymizacyjna),
4. egzekwowania odpowiedzialności politycznej,
5. programowa (polityczno-programowa),
6. wyrażania woli wyborców,
7. odtwarzania obrazu opinii publicznej,
8. wyłaniania stabilnej większości rządowej.[17]

[13] Krzysztof Skotnicki, *Wpływ funkcji wyborów na prawo wyborcze i system wyborczy. Zarys problematyki*, „Przegląd Sejmowy”, 2009, t.2, nr 79, s. 11.
[14] Ibid.
[15] Bogusław Banaszak, *Prawo wyborcze obywateli*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996, s. 12.
[16] Stanisław Sagan, *Prawo konstytucyjne RP*, LexisNexis, Warszawa 2003, s. 104.
[17] Arkadiusz Żukowski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*..., op. cit., s. 12–13.

Z kolei Wojciech Kręcisz wskazuje ich dziewięć:

1. kreacyjną,
2. polityczno-programową,
3. legitymującą (system polityczno-ustrojowy i rządzącą ekipę),
4. integracyjną,
5. legitymizacyjną (dającą mandat do sprawowania władzy),
6. wyrażania woli wyborców,
7. odtworzenia obrazu opinii publicznej,
8. wyłonienia stabilnej większości rządowej,
9. petryfikacyjną.

Krzysztof Skotnicki wylicza ich natomiast dwanaście:

1. identyfikacji podstawowych problemów życia społecznego, politycznego i gospodarczego oraz sposobów ich rozwiązywania,
2. dyferencjacji poglądów wyborców,
3. rozwiązywania napięć społecznych,
4. programową (polityczno-programową, ideologiczną),
5. integracyjną,
6. wyrażenia woli wyborców,
7. kreacyjną,
8. odzwierciedlenia poglądów wyborców,
9. wyłonienia stabilnej większości rządowej,
10. kreowania elit politycznych,
11. legitymującą,
12. kontrolną.[18]

Dieter Nohlen wymienia trzynaście funkcji wyborów:

1. legitymizacja systemu politycznego i rządu jednej partii lub koalicji partyjnej,
2. przeniesienie zaufania na osoby i partie,
3. rekrutacja elity politycznej,

[18] Krzysztof Skotnicki, *Funkcje wyborów*, [w:] *Prawo wyborcze Rzeczypospolitej Polskiej i problemy akcesji Polski do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2003, s. 129–144.

4. reprezentacja poglądów i interesów głosujących,
5. związanie politycznych instytucji z preferencjami ogółu wyborców,
6. mobilizacja ogółu wyborców dla wartości społecznych, celów i programów politycznych, interesów partii politycznych,
7. podniesienie politycznej świadomości obywateli przez wyjaśnienie problemów i alternatyw politycznych,
8. kanalizacja politycznych konfliktów jako sposób ich łagodzenia,
9. kształtowanie wspólnej woli politycznej,
10. sprowadzenie walki konkurencyjnej o władzę polityczną na płaszczyznę alternatywnych, rzeczowych programów,
11. powoływanie rządów w konsekwencji ukształtowania się parlamentarnej większości,
12. ustanowienie opozycji zdolnej do kontroli,
13. możliwość zmiany władzy.[19]

1.4 Systemy wyborcze

Wybory jako metoda selekcji politycznej reprezentacji jest cechą charakterystyczną dla współczesnej demokracji. Bartłomiej Michalak słusznie zauważa, iż sam akt głosowania nie wystarczy by zmaterializować zasadę wyboru przedstawicieli, którzy dysponują mandatem wyborczy. Konieczny jest jeszcze ściśle określony mechanizm agregacji głosów, tak aby je przetworzyć na konkretny układ polityczny. I ten mechanizm nazywamy systemem wyborczym.[20] System wyborczy, według Arkadiusza Żukowskiego, jest podstawową kategorią badawczą związaną z wyborami, obecną w analizach politologicznych, socjologicznych i prawnych.[21] System wyborczy został stworzony, aby zapewnić lub umożliwić reprezentację polityczną różnym i mogącym być w konflikcie interesów grupom obywateli za pośrednictwem ustanowionych instytucji publicznych – parlament, rząd. Procedury dotyczące wyborów, aby wypełniały wymogi

[19] Dieter Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny: o teorii systemów wyborczych*..., op. cit., s. 31.
[20] Bartłomiej Michalak, *Spór o system wyborczy czy o model demokracji? O związkach pomiędzy kształtem demokracji a ordynacją wyborczą.*, „Wrocławskie Studia Politologiczne", 2008, nr 9, s. 44.
[21] Arkadiusz Żukowski, *Wybory*, [w:] *Podstawowe kategorie polityki*, red. Stefan Opara, Danuta Radziszewska-Szczepaniak, i Arkadiusz Żukowski, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2005, s. 278.

demokracji, muszą być transparentne, uczciwe i sprawiedliwe na każdym odcinku elekcji.[22]

Jeśli przyjmiemy, iż główną istotą współczesnej demokracji jest zasada przedstawicielstwa, która dokonuje się za pośrednictwem elekcji, to wybór mechanizmu agregacji głosów – systemu wyborczego – ma fundamentalne znaczenie dla jakości reprezentacji społeczeństwa. System wyborczy jest zbiorem praw i zasad, które *de facto* mają wpływ bezpośredni na wynik wyborów. Te prawa w znaczącym stopniu wpływają także na charakter ustrojowy państwa oraz na kształt reprezentacji jego sceny politycznej. Zgodnie z założeniami system wyborczy przelicza liczbę głosów na miejsca zajmowane przez kandydatów na stanowiska w organach uchwałodawczych. Jednak wynik wyborów jest odbiciem procedury wyborczej, a nie faktycznej liczby oddanych głosów, odzwierciedlających preferencje wyborców. Natomiast ordynacja wyborcza to zbiór zasad i przepisów regulujących bezpośrednio sposób przeprowadzenia wyborów ze szczególnym uwzględnieniem sposobu liczenia głosów, co zostanie omówione szerzej w dalszej części niniejszej pracy. Systemy wyborcze teoretycznie powinny być dostosowane do warunków i potrzeb danego państwa. Ich charakter może wynikać z tradycji, jak w Wielkiej Brytanii, lub jak w Republice Federalnej Niemiec z doświadczeń historycznych, czy z innych elementów, jak np. zróżnicowanie kulturowe i etniczne, lub z decyzji czysto politycznej. Ta ostatnia przesłanka wynika z kierowania się przez ustawodawcę przewidywanymi zyskami politycznymi w przyszłych wyborach, a realizuje się ona poprzez wprowadzenie korzystnych dla siebie uregulowań prawa wyborczego. Doświadczenia historyczne wskazują, iż takie partykularne kalkulacje mogą zawieść. System wyborczy w sposób istotny determinuje kulturę rywalizacji politycznej podczas kampanii wyborczej. Wpływa na zwiększenie lub ograniczenie liczby partii politycznych, których przedstawiciele zasiadają w parlamencie oraz na kształt systemu partyjnego. Wzajemne interakcje między systemem wyborczym a systemem partyjnym są niezwykle skomplikowane. Francuski politolog prof. Maurice Duverger sformułował prawo, w odniesieniu do systemów wyborczych proporcjonalnych i większościowych, mówiące, iż istnieje relacja między zastosowaną formułą wyborczą a kształtem systemu partyjnego.[23] W literaturze przedmiotu usiłowano zarówno sfalsyfikować jego teorię, jak

[22] Bartłomiej Michalak, *Mieszane systemy wyborcze: cele, rozwiązania, konsekwencje*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013, s. 18.
[23] Andrzej Krasnowolski, *Koncepcje systemów wyborczych*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2010, s. 4–5.

i przedstawić szereg potwierdzających ją obserwacji. Nie brakowało również krytyki jej metodologicznych założeń i związanych z nią prób reinterpretacji poszczególnych twierdzeń.[24]

Według Arkadiusza Żurkowskiego można wyodrębnić cztery zmienne i charakterystyczne elementy systemów wyborczych:

1. wielkość okręgów,
2. kształt oraz granice okręgów wyborczych
3. strukturę głosowania,
4. formułę wyborczą.[25]

Pierwszy z wyróżnionych elementów to wielkość okręgu wyborczego, która determinuje jego ważność i jest wyrażona w liczbie przypadających na dany okręg mandatów. Wyróżnić można okręgi jednomandatowe i wielomandatowe.

Podział systemów wyborczych obrazuje poniższy rysunek, a szczegółowo poszczególne grupy zostaną omówione w kolejnych podrozdziałach.

Rysunek 2. Podział systemów wyborczych według głównych grup

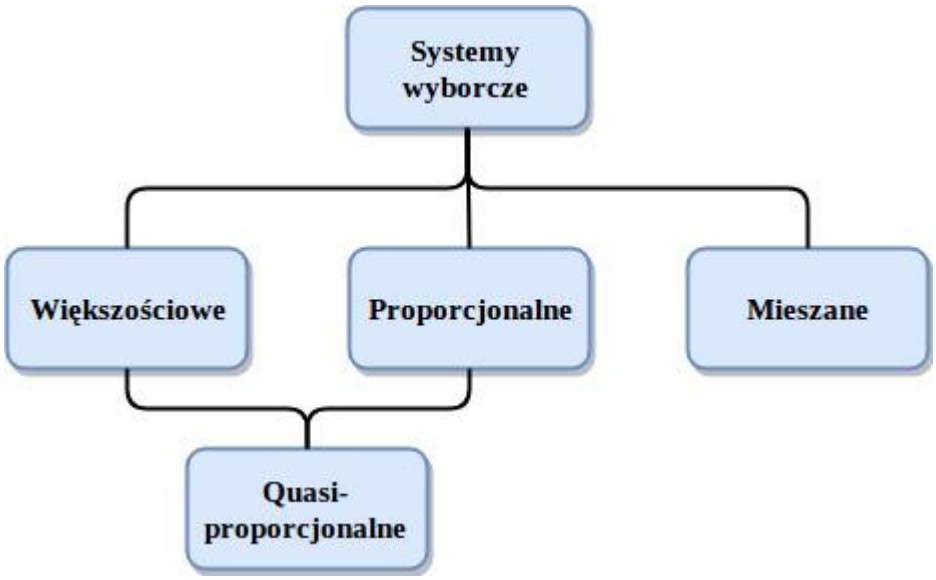

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*

[24] Zob. Bartłomiej Michalak, *Czy prawa Duvergera nadal obowiązują?*, „Studia Socjologiczne", 2015, t.3, nr 218.
[25] Arkadiusz Żukowski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*..., op. cit., s. 22.

1.4.1 **Proporcjonalny system wyborczy**

Korzenie proporcjonalnego systemu wyborczego sięgają XVIII w., kiedy to markiz de Condorcet prezentował argumenty na jego rzecz. Francuski matematyk Joseph Diez Gergonne również pracował nad koncepcją proporcjonalnego systemu wyborczego. W 1842 roku pojawił się pierwszy kompleksowo opracowany proporcjonalny system wyborczy, jego autorem był Thomas Hare – angielski prawnik. Metoda Hare'a omówiona jest w podrozdziale 3.3.2 niniejszej pracy. Na przełomie XIX i XX wieku nastąpił teoretyczny rozwój proporcjonalnego systemu wyborczego i zdecydowanie rosła jego popularność. W 1885 roku w Antwerpii miała miejsce konferencja, którą zwołali zwolennicy zasady proporcjonalności. Podnosili oni szereg argumentów przeciw dominującemu wtedy systemowi większościowemu, np. niesprawiedliwy podział mandatów, sprzyjanie nadużyciom wyborczym poprzez manipulacje kształtem okręgów[26], wypaczanie woli wyborców oraz wiele paradoksów wyborczych. Wybory w pełni proporcjonalne zostały przeprowadzone po raz pierwszy w 1891 roku w Szwajcarii, następnie w 1899 roku w Belgii i w 1906 roku w Finlandii.

Proporcjonalny system wyborczy to, obok większościowych systemów wyborczych, jeden z dwóch głównych systemów wyborczych. Podstawową regułą rozstrzygnięcia jest zasada, iż to wielkość udziału w liczbie oddanych głosów jest decydująca. B. Michalak opisuje, oprócz wyżej wymienionej, jeszcze sześć głównych cech proporcjonalnego systemu wyborczego:

1. liczba mandatów jest konsekwencją bezpośrednią wielkości poparcia;
2. do uzyskania mandatu wymagane jest jedynie przekroczenie progu naturalnego[27] w danym okręgu, a nie pokonanie rywali;
3. WOW, czyli wybory odbywają się w wielomandatowych okręgach wyborczych,
4. metody podziału mandatów, czyli wybór matematycznie zdefiniowanego algorytmu przeliczania na podstawie otrzymanych głosów liczby mandatów dla poszczególnych partii politycznych;

[26] Zob. Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 38–39.

[27] Próg naturalny to minimalny poziom poparcia, jakie w danym okręgu wyborczym musi przekroczyć lista partii politycznej, aby uzyskać nie mniej niż jeden mandat. Jest to odmiana progu wyborczego, a determinuje go rozmiar okręgu wyborczego – liczba mandatów w nim obsadzanych. Im liczba mandatów w danym okręgu jest większa, tym niższy jest próg naturalny, co przekłada się na liczbę potrzebnych głosów, aby co najmniej jeden mandat otrzymać.

5. elementy zniekształcające lub korygujące:
    - klauzule zaporowe[28],
    - kompensacyjne mechanizmy[29],
    - typ głosu[30],
    - poziomy redystrybucji mandatów[31],
    - blokowanie list[32];
6. wystarczająca jest tylko jedna tura głosowania.[33]

Na poniższym rysunku zobrazowano podział systemów proporcjonalnych według kryteriów reprezentacji. Obecnie dominującym w świecie modelem jest system list partyjnych. Drugim jest system pojedynczego głosu przechodniego. Można wyodrębnić jeszcze jeden, to spersonalizowany system proporcjonalny, który jest omówiony szerzej w Rozdziale III niniejszej pracy.

Rysunek 3. Podział systemów proporcjonalnych według kryterium reprezentacji

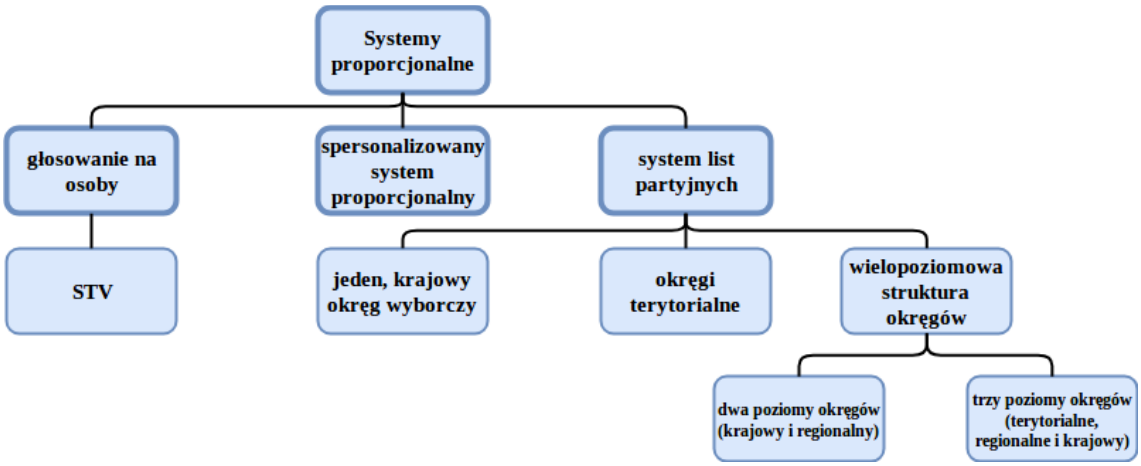

Źródło opracowanie własne na podstawie Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*

W teorii system proporcjonalny ma dawać sprawiedliwy podział mandatów, czyli taki, w którym ten podział odzwierciedla wolę elektoratu. Ma to umożliwić uzyskanie mandatów mniejszościom politycznym, religijnym, narodowym itd. Niewątpliwą zaletą

[28] Zob. Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*..., op. cit., s. 59.
[29] Zob. Ibid., s. 66.
[30] Zob. Ibid., s. 157.
[31] Zob. Ibid., s. 106.
[32] Zob. Ibid., s. 16.
[33] Ibid., s. 109.

jest to, iż na wynik wyborów może wpłynąć niewielka liczba głosów oraz wybór przedstawiciela spośród wielu kandydatów. Wadą jest zbyt duża rola partii politycznych, szczególnie w systemie opartym na listach partyjnych. Partie polityczne, a *de facto* ich ścisłe kierownictwo, decydują kto będzie kandydował, z jakiego okręgu i z jakiego miejsca na liście. Następstwem jest to, iż tą decyzją aparat partyjny decyduje kto tak naprawdę uzyska mandat. Między innymi w Argentynie, Holandii, Japonii jest stosowana tzw. lista zamknięta, na której nie ma możliwości wyboru kandydata i głos oddaje się *en bloc*. W Polsce system wyborczy opiera się na liście półotwartej, w której wyborca ma możliwość zdecydowania, kto z listy partyjnej według niego powinien uzyskać mandat. Głos wyborcy jest zliczany również dla całej listy partyjnej. O kolejności miejsc na liście decyduje aparat danej partii politycznej. Zdaniem licznych przeciwników proporcjonalnego systemu wyborczego stanowi to wypaczenie idei demokracji, gdyż to nie suweren, a partyjni działacze decydują o składzie organów kolegialnych. Słabe punkty ordynacji proporcjonalnej to m.in. brak możliwości oddziaływania przez wyborców na kształt powyborczych koalicji, niestabilność polityczna rządów, rozproszenie systemu partyjnego oraz niewystarczająca koneksja między wybranym kandydatem a jego wyborcami.[34]

System proporcjonalny może prowadzić do licznych paradoksów. Jednym z najbardziej znanych jest paradoks Alabamy. W Stanach Zjednoczonych Ameryki w wyniku prac nad podziałem mandatów pomiędzy poszczególne stany do Izby Reprezentantów miała miejsce sytuacja, która została nazwana od nazwy stanu, który doświadczył owej sytuacji po raz pierwszy. Zwiększono liczbę miejsc w Izbie Reprezentantów z dwustu dziewięćdziesięciu dziewięciu do trzystu, co spowodowało zmniejszenie liczby mandatów należnych w stanie Alabama z siedmiu do sześciu. Okazało się, iż zwiększenie ogólnej liczby mandatów spowodowało zmniejszenie ilorazu wyborczego[35] – kwoty. Następstwem tego był wzrost kwot mieszczących się w ogólnej liczbie mieszkańców, co sprzyjało stanom o większej liczbie mieszkańców.[36]

Omawiając system proporcjonalny należy przybliżyć pojęcia klauzuli zaporowej i mandatów nadwyżkowych. Klauzula zaporowa zwana również jako: próg wyborczy,

[34] Ibid., s. 110.
[35] Iloraz wyborczy – liczba głosów niezbędna do uzyskania mandatu. W sensie matematycznym kwota i norma reprezentacji są tym samym, a różnica polega na zastosowaniu.
[36] Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*..., op. cit., s. 97.

próg ustawowy, klauzula progowa czy próg minimalnego poparcia, to norma prawna określająca minimalny procent oddanych ważnie głosów, jakie musi zdobyć cała lista w okręgu wyborczym, w skali całego kraju lub jednostki podziału terytorialnego.[37] Mandaty nadwyżkowe – dodatkowe – zakładają ustalenie pewnej liczby mandatów, które nie są alokowane w pierwszej fazie ich podziału. Ma to na celu korygowanie zjawiska dysproporcjonalności bądź świadomą deformację wyborów[38].

Do mankamentów systemu proporcjonalnego należy procedura wyłaniania rządu po wyborach, która może być długa i zabierać wiele czasu, tzw. „targi koalicyjne" są często długotrwałe i trwają nawet po parę miesięcy. Do rekordzistów należały Holandia, gdzie w 1977 roku formowanie rządu trwało dwieście osiem dni, Belgia w 2007 roku, kiedy rząd tymczasowy (na trzy miesiące) powołano po stu osiemdziesięciu trzech dniach i Włochy w 1979 roku, kiedy powołanie rządu trwało sto dwadzieścia sześć dni.[39]

1.4.2 **Większościowy system wyborczy**

System większościowy występował w kulturach ludzkich od zarania dziejów i był stosowany do podejmowania zbiorowych decyzji oraz wyboru reprezentantów danych zbiorowości. W czasach nowożytnych zasada wyborów większościowych została ponownie odkryta i usankcjonowana prawnie. System wyborów większościowych kojarzony jest z tradycją angielską i ma obecnie powszechne zastosowanie w krajach anglosaskich.[40]

Większościowy system wyborczy, według Andrzeja Krasnowolskiego, obejmuje następujące rodzaje:

- większości względnej w okręgach jednomandatowych,
- większości bezwzględnej w okręgach jednomandatowych,
- większości względnej w okręgach kilkumandatowych,
- głosowania większościowego kilkumandatowego na listy partyjne,
- głosowania alternatywnego.[41]

[37] Ibid., s. 59.
[38] Arkadiusz Żukowski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*..., op. cit., s. 24–25.
[39] Andrzej Krasnowolski, *Koncepcje systemów wyborczych*..., op. cit., s. 9.
[40] Andrzej Krasnowolski, *Procedury wyborcze w krajach europejskich*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2015, s. 4.
[41] Andrzej Krasnowolski, *Koncepcje systemów wyborczych*..., op. cit., s. 11.

Natomiast podział systemów większościowych, według Bartłomieja Michalaka i Andrzeja Sokala, ze względu na charakter okręgów wyborczych przedstawia rysunek poniżej. Najbardziej rozbudowaną strefą jest obszar, gdzie wybory odbywają się w jednomandatowych okręgach wyborczych – JOW. Jednomandatowe okręgi wyborcze są omówione znacznie szerzej w Rozdziale II.

Rysunek 4. Podział systemów większościowych ze względu na charakter okręgów wyborczych

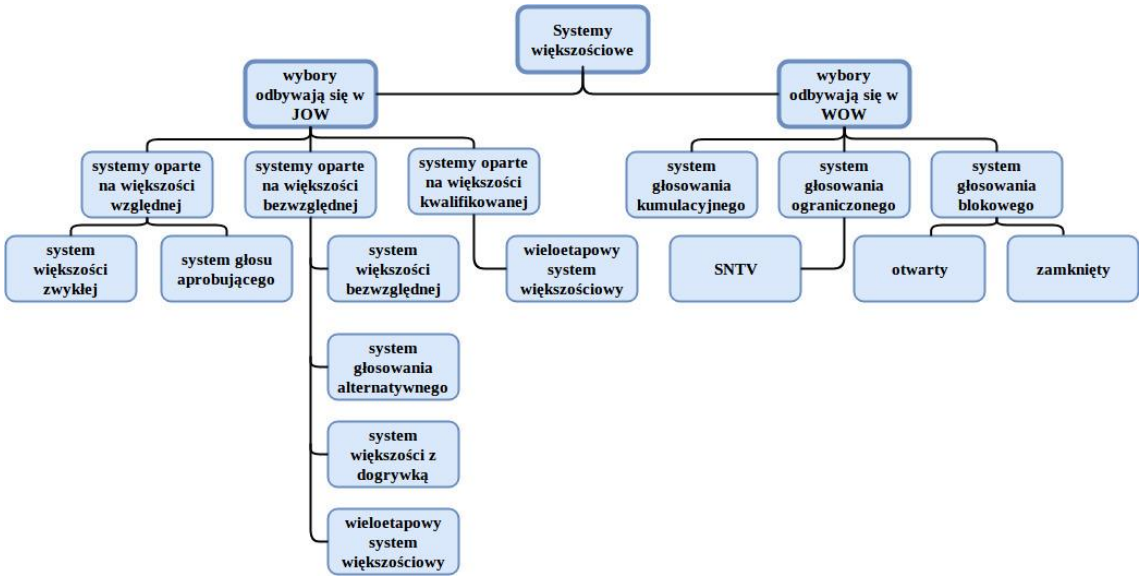

Źródło opracowanie własne na podstawie Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*

Głosowanie w wielomandatowych okręgach wyborczych w systemie większościowym przeprowadzane jest tak samo, jak głosowanie w jednomandatowych okręgach wyborczych na jednego kandydata, ale w okręgach kilkumandatowych. Każdy wyborca dysponuje taką liczbą głosów, ile jest mandatów do obsadzenia, nie musi jednak wykorzystać wszystkich głosów. Mandaty przypadają kandydatom, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. Ten typ ordynacji wykorzystywały Kuwejt, Wyspy Fidżi, Palestyna, Bermudy, Tajlandia, Filipiny, Laos, Wyspy Dziewicze, Malediwy i Mauritius. W Polsce ten typ głosowania wykorzystywany był w wyborach do Senatu.[42] Obecnie w wyborach do Senatu obowiązują wprowadzone w 2011 roku jednomandatowe okręgi wyborcze. W latach 1991 – 2011 senatorów wybierano według ordynacji większościowej z czterdziestoma okręgami wielomandatowymi (od dwóch do czterech mandatów).[43]

[42] Ibid., s. 13.
[43] https://senat.edu.pl/senat/wybory/ [19.02.2019].

Głosowanie większościowe kilkumandatowe na listy partyjne to kolejna odmiana większościowego systemu wyborczego, która stanowi połączenie głosowania większościowego w jednomandatowych okręgach wyborczych i głosowania większościowego w wielomandatowych okręgach wyborczych. Każdy wyborca posiada jeden głos, ale każdy okręg ma kilka mandatów i wyborca głosuje nie na kandydata indywidualnego, ale na jedną listę partyjną, zawierającą szereg pretendentów. Partia, która uzyska największą ilość głosów w danym okręgu uzyskuje wszystkie mandaty. Nie jest tu wymagane uzyskanie większości bezwzględnej.[44]

1.4.3 Mieszany system wyborczy

Mieszany system wyborczy zwany hybrydowym lub kombinowanym to system, który posiada elementy systemu większościowego i proporcjonalnego. W zależności od potrzeb cechy jednego lub drugiego systemu są przeważające.[45]

W literaturze przedmiotu pojęcie mieszanych systemów wyborczych do lat 90. ubiegłego wieku praktycznie nie występowało i jest kategorią badawczą stosunkowo młodą. Pod koniec XX wieku wzrosła znacząco liczba państw wykorzystujących system mieszany. Co spowodowało konceptualizację tej kategorii badawczej. Louisa Massicotte i André Blais wyróżnili systemy mieszane jako jedną z czterech głównych kategorii systemów wyborczych obok systemów większości opartych na formule względnej, systemów proporcjonalnych i większościowych opartych na formule bezwzględnej. Pippa Norris w podobny sposób dzieliła systemy mieszane, z tym że według niej systemy większościowe były jedną z klas głównych obok mieszanych, proporcjonalnych i semi-proporcjonalnych.[46]

Wyczerpującej i kluczowej konceptualizacji dokonali w 1999 roku Louisa Massicotte i André Blais, a poniższy rysunek przedstawia podział mieszanych systemów wyborczych według typologii przez autorów zaproponowanej. Uważali oni, iż dany system można uznać za mieszany, jeśli mechanizm jego działania zawiera połączenie różnych formuł wyborczych, np. większości bezwzględnej i proporcjonalnej lub

[44] Andrzej Krasnowolski, *Koncepcje systemów wyborczych*..., op. cit., s. 13.
[45] Arkadiusz Żukowski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*..., op. cit., s. 25–26.
[46] Bartłomiej Michalak, *Mieszane systemy wyborcze: cele, rozwiązania, konsekwencje*..., op. cit., s. 102.

większości względnej i proporcjonalnej. Z punktu widzenia autorów system mieszany musi zawierać w sobie dwie przeciwstawne zasady.[47]

Rysunek 5. Podział systemów mieszanych

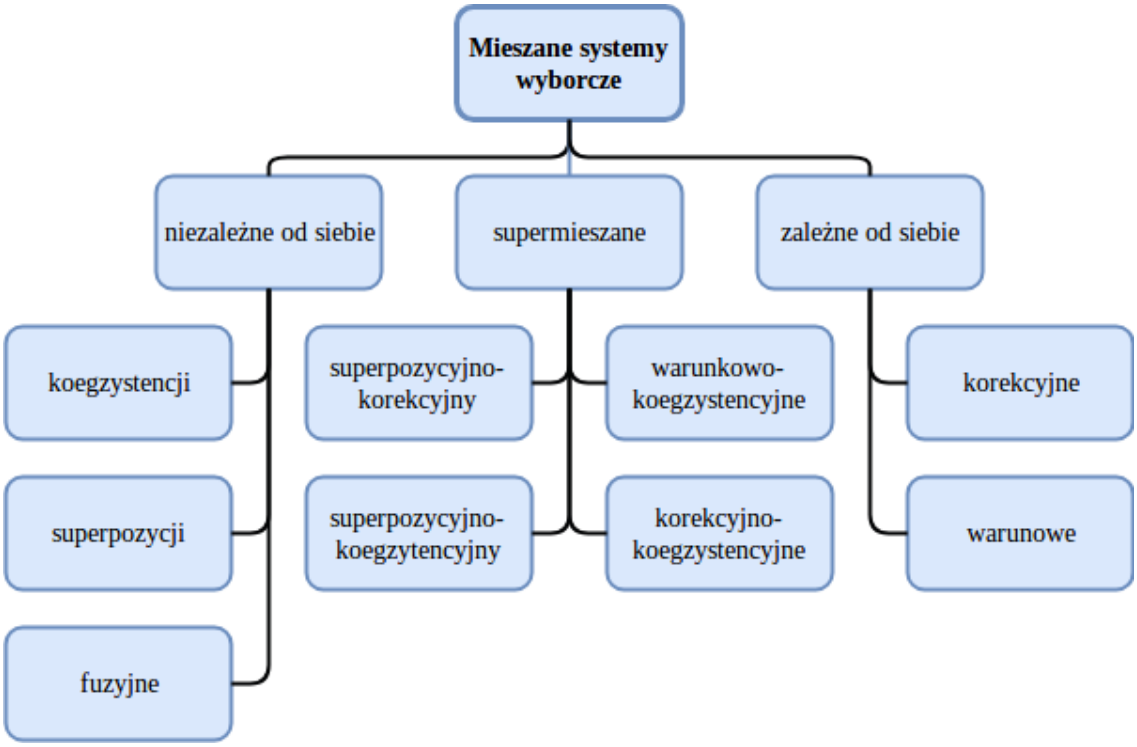

Źródło opracowanie własne na podstawie Louisa Massicotte i André Blais, *Mixted Electoral Sustems: A Conceptual and Empirical Survey*, „Electoral Studies"

Bartłomiej Michalak zaproponował konceptualizację, która zakłada, iż każdy system mieszany powinien mieć następujące definiujące go właściwości:

1. dwa cele reprezentacji,
2. równoczesne, podwójne przeprowadzane wybory większościowe i proporcjonalne w obrębie jednego systemu wyborczego,
3. co najmniej dwa oddzielne poziomy dystrybucji mandatów.

Ostatni warunek pociąga za sobą konieczność zastosowania:

1. wielopoziomowej – oddzielnej – struktury okręgów wyborczych,
2. co najmniej dwóch różnych formuł wyborczych.[48]

[47] Zob. Louisa Massicotte i André Blais, *Mixted Electoral Sustems: A Conceptual and Empirical Survey*, „Electoral Studies", t.18, s. 346–361.
[48] Bartłomiej Michalak, *Mieszane systemy wyborcze: cele, rozwiązania, konsekwencje*..., op. cit., s. 132.

Rozdział 2. **Jednomandatowe Okręgi Wyborcze**

Jednomandatowe okręgi wyborcze – JOW (zwane po angielsku *first-past-the-post – FPTP*), to element determinujący system większości względnej i z tej przyczyny, szczególnie w dyskursie politycznym, termin JOW funkcjonuje jako synonim systemu większości względnej. JOW-y nie są całościową ordynacją wyborczą, ale jednym z jej elementów, choć z punktu widzenia zwolenników najważniejszym. Praktycznie jednomandatowe okręgi wyborcze mogą być użyte we wszystkich systemach większościowych. Prawdopodobnie największym pokłosiem JOW-ów jest opisane w podrozdziale 2.3 prawo Duvergera, czyli powstanie systemu dwupartyjnego.

Bez wątpienie JOW-y są najbardziej rozpowszechnioną odmianą głosowania większościowego i JOW-y jako metoda głosowania – większość względna, głos alternatywny i większość z dogrywką – w wyborach parlamentarnych występuje w 85 przypadkach na świecie[49].

2.1 **Podstawowe założenia**

Ogólnie rzecz biorąc JOW to okręg wyborczy, w którym obsadza się tylko jeden mandat, czyli jest możliwość wyboru tylko jednego kandydata. Jest to niezwykle prosta metoda głosowania – głosowanie personalne. Potencjalny wyborca otrzymuje listę kandydatów i może z niej wybrać tylko jednego kandydata, stawiając, najczęściej, krzyżyk przy wybranym nazwisku. Natomiast przy głosie alternatywnym oraz metodzie większościowej z dogrywką wyborca musi wybrać nie mniej niż dwóch kandydatów. Przy nazwisku najlepszego, według niego, stawia „1", kolejny otrzymuje „2" itd. Problem decyzyjny nie jest zbyt skomplikowany. JOW-y, podobnie jak inne większościowe systemy wyborczych, są bronione przez ich zwolenników przede wszystkim ze względu na prostotę i tendencję do wyłaniania zwycięzców, którzy są przedstawicielami określonych obszarów geograficznych.

2.1.1 **Zalety Jednomandatowych Okręgów Wyborczych**

System większościowy stanowi wyraźny wybór dla wyborców między dwiema głównymi stronami. Wbudowane niedogodności, z którymi borykają się trzecie i rozdrobnione partie mniejszościowe w ramach JOW w wielu przypadkach powodują,

[49] *Electoral Knowledge Network*, 2015, http://aceproject.org/epic-en/CDMap?question=ES005&f=, 27.02.2019.

że system partyjny skłania się ku partii „lewicy" i „prawicy", naprzemiennie u władzy. Podmioty trzecie często znikają i prawie nigdy nie osiągają poziomu poparcia społecznego, powyżej którego zdobyte przez nich głosy w poszczególnych kręgach dają porównywalny odsetek zdobytych mandatów. JOW-y mogą powodować tzw. jednostronne rządy. Premie mandatowe dla największej partii (np. gdy jedna strona zdobywa 45% poparcia krajowego, ale aż 55% mandatów) oznaczają, że rządy koalicyjne są raczej wyjątkiem niż regułą. Ten stan rzeczy jest chwalony za zapewnienie gabinetów, które nie są spętane przez ograniczenia związane z targowaniem się z mniejszościowym partnerem koalicyjnym. JOW-y prowadzą do spójnej opozycji w legislaturze. Teoretycznie drugą stroną silnego jednopartyjnego rządu jest to, że opozycja ma również wystarczającą liczbę miejsc, aby wykonać krytyczną kontrolę i przedstawić się jako realna alternatywa dla istniejącego rządu. Zaletą są również szeroko zakrojone partie polityczne. W poważnie podzielonych etnicznie lub regionalnie społeczeństwach JOW-y są zalecane, by zachęcać partie polityczne do bycia partiami obejmującymi wiele warstw społeczeństwa, szczególnie gdy są tylko dwie główne partie i wiele różnych grup społecznych. Partie te mogą następnie wystawiać różnorodne grono kandydatów do wyborów. Na przykład w Malezji rząd Barisan Nasional składa się z szeroko zakrojonego ruchu parasolowego, który obejmował kandydatów o różnym pochodzeniu etnicznym. JOW-y wykluczają partie ekstremistyczne z reprezentacji w legislaturze. O ile poparcie wyborcze partii ekstremistycznej mniejszości nie jest skoncentrowane geograficznie, jest mało prawdopodobne, że zdobędzie ona jakiekolwiek miejsca w ramach JOW-ów. JOW-y wymuszają ścisły związek między wyborcami a ich przedstawicielami, ponieważ organ ustawodawczy składa się z przedstawicieli danego obszaru geograficznego. Wybrani członkowie reprezentują określone obszary miast, miast lub regionów, a nie tylko etykiety partii. Niektórzy analitycy twierdzą, że ta odpowiedzialność geograficzna jest szczególnie ważna w społeczeństwach rolniczych i krajach rozwijających się. JOW-y pozwalają wyborcom wybierać między ludźmi, a nie tylko między stronami. Wyborcy mogą oceniać wyniki poszczególnych kandydatów, a nie tylko aprobować listę kandydatów przedstawioną przez partię polityczną. Daje to szansę na wybór popularnych, niezależnych kandydatów. Może to być szczególnie ważne w rozwijających się systemach partyjnych, w których polityka wciąż obraca się wokół rozszerzonych więzi rodzinnych, klanowych lub pokrewieństwa i nie opiera się na silnych partyjnych organizacjach politycznych.

Wreszcie systemy JOW są szczególnie chwalone za to, że są proste w użyciu i zrozumieniu. Ważny głos wymaga tylko jednego znaku obok nazwy lub symbolu jednego kandydata. Nawet jeśli liczba kandydatów na kartach do głosowania jest duża, to samo liczenie jest łatwe do przeprowadzenia przez urzędników wyborczych.[50]

2.1.2 **Wady Jednomandatowych Okręgów Wyborczych**

Jednak JOW-y są często krytykowany z wielu powodów. Nie obejmują mniejszych partii w uczciwej reprezentacji, w tym sensie, że partia, która wygrywa w przybliżeniu, powiedzmy, dziesięć procent głosów, powinna wygrać około dziesięć procent mandatów legislacyjnych. W wyborach federalnych w Kanadzie Postępowi Konserwatyści zdobyli szesnaście procent głosów, ale tylko niecały jeden procent miejsc, a w wyborach powszechnych w Lesotho w 1998 roku Partia Narodowa Basotho zdobyła dwadzieścia cztery procent głosów, ale tylko jeden procent miejsc. Jest to wzorzec powtarzany wielokrotnie w ramach protokołu JOW. Nie obejmują one mniejszości w uczciwej reprezentacji. Z reguły w ramach JOW-ów partie wystawiają najbardziej akceptowalnego kandydata w danym okręgu, aby uniknąć wyobcowania większości wyborców. Tak więc rzadko zdarza się, aby czarnoskóry kandydat otrzymał nominację dużej partii w zdominowanej przez białych dzielnicy w Wielkiej Brytanii lub w Stanach Zjednoczonych i istnieją mocne dowody na to, że mniejszości etniczne i rasowe na całym świecie są o wiele gorzej reprezentowane w organach ustawodawczych wybieranych w JOW-ach. W konsekwencji wykluczenie z reprezentacji członków grup mniejszości etnicznych może być destabilizujące dla systemu politycznego jako całości. Panuje pogląd, iż JOW-y wykluczają kobiety z legislatury, ponieważ często jest mniej prawdopodobne, że zostaną one wybrane jako kandydaci przez zdominowane przez mężczyzn struktury partyjne. Warto wspomnieć o danych z dwóch badań przeprowadzonych przez Unię Międzyparlamentarną (IPU) w 2004 i 2013 roku: kobiety objęły 15,6% miejsc niższych izb w różnych parlamentach w 2004 roku, odsetek ten wzrósł 20,1% do 2012 roku, natomiast porównanie dokonane w roku 2004 w ugruntowanych demokracjach pokazał, że średnia kobiet w organach ustawodawczych krajów o systemach większościowych wynosiła 14,4%, podczas gdy ich odsetek wynosił 27,6% w krajach z systemami proporcjonalnymi; w tym samym porównaniu dokonanym w 2012 roku różnica maleje nieznacznie, ponieważ przeciętna liczba kobiet w organach

[50] *Electoral Knowledge Network*, 2015, http://aceproject.org/ace-en/topics/es/esd/esd01/esd01a/esd01a01, 27.02.2019.

ustawodawczych wybieranych w systemach większościowych wynosi 14%, a w systemach proporcjonalnych 25%. Częściowo można to wytłumaczyć wdrożeniem polityk, które regulowały lub promowały równość płci w poszczególnych krajach, np. kwoty w Polsce. JOW-y mogą wspierać rozwój partii politycznych opartych na klanie, przynależności etnicznej lub regionie, partii, które mogą opierać swoje kampanie i platformy polityczne na koncepcjach atrakcyjnych dla większości ludzi w ich okręgu lub regionie, ale są wrogie innym partiom, klanom itd. Jest to stały problem w krajach afrykańskich, takich jak Malawi i Kenia, gdzie duże grupy komunalne mają tendencję do koncentracji regionalnej. W ten sposób kraj podzielony jest na odrębne geograficznie warownie partyjne, z niewielką zachętą dla stron do zgłaszania kandydatur poza swoim rodzinnym regionem i zapleczem kulturalno-politycznym. JOW-y mogą wywoływać fenomen „regionalnych warowni", gdzie jedna partia wygrywa wszystkie mandaty w okolicy. Jeśli partia ma silne poparcie w określonej części kraju, zdobywając liczne głosy, to wygra wszystkie lub prawie wszystkie miejsca w legislaturze dla tego obszaru. To wyklucza mniejszości z tego obszaru w reprezentacji i wzmacnia przekonanie, że polityka jest polem bitwy zdefiniowanym przez to, kim jesteś i gdzie mieszkasz, a nie tym, w co wierzysz. To od dawna było przedstawiane jako argument przeciwko JOW-om w Kanadzie. Pozostawia to dużą liczbę zmarnowanych głosów, które nie idą w kierunku wyboru jakiegokolwiek kandydata. Może to być szczególnie niebezpieczne w połączeniu z „regionalną warownią", ponieważ zwolennicy partii mniejszościowych w regionie mogą zacząć odczuwać, że nie mają realnej nadziei na dokonanie wyboru kandydata. Może to być również niebezpieczne, gdyż alienacja z systemu politycznego zwiększa prawdopodobieństwo, iż ekstremiści będą w stanie mobilizować ruchy antysystemowe. JOW-y mogą powodować podział głosów między podobnych politycznie kandydatów. Tam, gdzie dwie podobne partie lub kandydaci rywalizują w ramach JOW-ów, głos ich potencjalnych zwolenników jest często dzielony między nich, co pozwala mniej popularnej partii lub kandydatowi na wygranie mandatu. Papua Nowa Gwinea stanowi szczególnie wyraźny przykład. JOW-y mogą nie reagować na zmiany w opinii publicznej. Wzorzec geograficznie skoncentrowanego wsparcia wyborczego w danym kraju oznacza, że jedna ze stron może utrzymać wyłączną kontrolę wykonawczą w obliczu znacznego spadku ogólnego poparcia społecznego. Spadek wyniku wyborczego z sześćdziesięciu procent do czterdziestu w skali kraju może skutkować spadkiem z osiemdziesięciu procent do sześćdziesięciu procent liczby zdobytych mandatów, co nie ma wpływu na ogólną sytuację w legislaturze. System może być

niewrażliwy na wahania opinii publicznej. Wreszcie najczęściej podnoszoną wadą jest to, iż wyniki wyborów są uzależnione od wytyczenia granic okręgów wyborczych. Wszystkie granice wyborcze mają konsekwencje polityczne: nie ma procesu technicznego, który wytyczyłby okręg wyborczy niezależnie od politycznych i innych względów. Może również zaistnieć próba manipulowania granicami poprzez *gerrymandering*[51] lub *malapportionment*[52]. Było to szczególnie widoczne w wyborach kenijskich w 1993 roku, Kiedy ogromne rozbieżności między wielkością okręgów wyborczych przyczyniły się do zwycięstwa rządzącej partii Kenijskiego Związku Narodowego Afryki.[53] Rysunek poniżej przestawia kilka zmanipulowanych okręgów wyborczych w Stanach Zjednoczonych.

Rysunek 6. Okręgi wyborcze ze zmanipulowanymi granicami w Stanach Zjednoczonych Ameryki

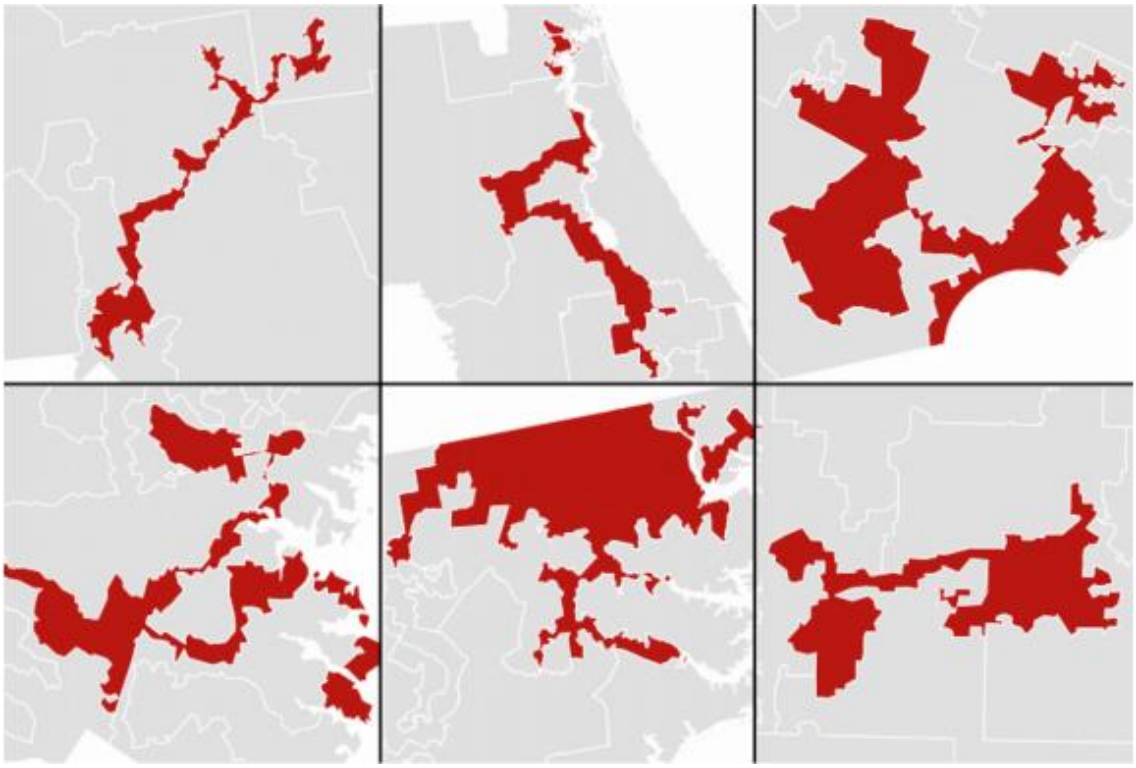

Źródło Marek M. Kamiński, *Ordynacje większościowe i JOW-y: kompendium reformatora ordynacji wyborcze*

[51] Gerrymandering – manipulacja granicami okręgów wyborczych według kryteriów politycznych. Zob. Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*..., op. cit., s. 38–39.
[52] Malapportionnment – zjawisko nierównej reprezentacji pomiędzy okręgami wyborczymi spowodowane przez naturalne procesy demograficzne. Zob. Ibid., s. 78.
[53] „Electoral Knowledge Network", op. cit.

Zdaniem Marka M. Kamińskiego *gerrymandering* prowadzi do wielu niekorzystnych skutków, może nastąpić zmniejszenie zaufania wyborców do obowiązującego systemu politycznego, zmniejszenie liczby głosujących obywateli oraz wyższe koszty kampanii wyborczej. Jednak najbardziej negatywną konsekwencją jest obniżenie konkurencyjności wyborów.

2.2 Metody głosowania

Wydawać by się mogło, iż głosowanie w JOW-ach nie posiada tak wielu wariantów jak w systemach proporcjonalnych z okręgami wielomandatowymi, ale i tak można znaleźć kilkadziesiąt wariantów [54]. Marek M. Kamiński uznaje za pięć najważniejszych następujące warianty:

1. większość względna,
2. większość z dogrywką,
3. głos alternatywny,
4. głos aprobujący,
5. metoda Bordy.[55]

Warto tu wspomnieć o metodzie większości bezwzględnej lub absolutnej. W wariancie tym wyborca oddaje głos na jednego kandydata. Zwycięża kandydat, który otrzyma ponad pięćdziesiąt procent głosów. Metoda ta jest obarczona wadą, która uniemożliwia wykorzystanie jej w praktyce, to sytuacja, gdy nikt nie przekroczy progu pięćdziesięciu procent głosów. To fundamentalny brak decyzyjności i metoda ta, jeśli jest używana, wymaga dodatkowych łagodzących regulacji.

Jako pierwsza zostanie omówiona metoda większości względnej. W wariancie tym można oddać jeden głos na jednego kandydata, a zwycięzcą zostaje kandydat, który uzyskał największą liczbę głosów – brak progu pięćdziesiąt procent głosów. Tak głosuje się m.in. w Polsce w wyborach do Senatu i w wyborach samorządowych w gminach poniżej dwudziestu tysięcy mieszkańców, w Stanach Zjednoczonych Ameryki w wyborach do niższej i wyższej izby parlamentu[56] – Kongresu Stanów Zjednoczonych.

[54] Zob. Jacek Haman, *Demokracja, decyzje, wybory*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.
[55] Marek M. Kamiński, *Ordynacje większościowe i JOW-y: kompendium reformatora ordynacji wyborcze*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016, s. 22.
[56] Z wyłączeniem stanów Georgia, Luizjana i Waszyngton.

2.3 Jednomandatowe Okręgi Wyborcze na świecie

Strona *Electoral Knowledge Network* prezentuje mapę z rozkładem systemów wyborczych w dwustu trzydziestu czterech przypadkach, w większości są to kraje członkowie Organizacji Narodów Zjednoczonych, ale także są uwzględnione niezależne terytoria, np. Samoa Amerykańskie i Palestyna. W kilku przypadkach w jednym państwie zaobserwowano koegzystencję dwóch lub więcej systemów wyborczych wg klasyfikacji stosowanej przez *Electoral Knowledge Network*. Wybory parlamentarne w JOW-ach odbywają się aż w osiemdziesięciu pięciu przypadkach. Natomiast wybory proporcjonalne odbywają się w osiemdziesięciu siedmiu przypadkach, tu przeważają systemy list partyjnych. W pozostałych mamy głównie do czynienia z systemami mieszanymi, wyborami nieproporcjonalnymi w okręgach wielomandatowych lub współistnieniem obu głównych typów wyborów.[57]

Następujące państwa stosują jednomandatowe okręgi wyborcze (wymienione zostały tylko przykłady wybrane przez autora): Kanada, Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytanie, Indie, Australia, Japonia, Niemcy, Francja. Oczywiście systemy wyborcze wymienionych państw się różnią, ale wykorzystują JOW-y jako element ordynacji.

2.4 Prawo Duvergera i efektywna liczba partii

Maurice Duverger, francuski badacz systemów partyjnych, jest bardzo uznanym, często przywoływanym i bardzo często interpretowanym, politologiem ubiegłego wieku. Jego teoria, znana jako prawo Duvergera, wśród generalizacji empirycznych teorii głosowania w literaturze przedmiotu jest uważana za jedną z najważniejszych. W najsilniejszej jego wersji JOW-y prowadzą do systemu dwupartyjnego, a jego główna idea sprowadza się do stwierdzenia, iż to system wyborczy kształtuje system partyjny. W 1964 roku Maurice Duverger pisał na temat przyczyn dwupartyjności w taki sposób: „Prawdziwe przyczyny dwupartyjności mogą być wyjaśnione tylko po uwzględnieniu indywidualnych okoliczności występujących w danym państwie. Wpływ takich narodowych czynników jest z pewnością bardzo znaczący, nie mogą nam one jednak przesłaniać wagi ogólnego czynnika o charakterze technicznym, tj. systemu wyborczego. Jego efekty mogą być wyrażone następującą formułą: system zwykłej większości z jedną

[57] „Electoral Knowledge Network", op. cit.

turą głosowania sprzyja systemowi dwupartyjnemu. Spośród wszystkich hipotez, które zostały sformułowane w tej książce, podejście to może być najbliższe prawdziwemu prawu socjologicznemu. Można dostrzec prawie doskonałą korelację pomiędzy systemem większości zwykłej z jedną turą głosowania i systemem dwupartyjnym: państwa o dualistycznym systemie partyjnym używają systemu zwykłej większości a państwa przeprowadzające wybory w systemie zwykłej większości są dualistyczne. Wyjątki są bardzo rzadkie i można je generalnie wyjaśnić jako efekt szczególnych warunków".[58]

Według Maurice'a Duvergera system większości względnej powoduje lub co najmniej sprzyja temu, iż system partyjny zmierza w kierunku dwupartyjności, a system proporcjonalny sprzyja powstawaniu systemów wielopartyjnych. Mają to powodować dwa efekty:

- mechaniczny – partie, w systemach większościowych, które nie były pierwsze lub drugie w wyborach otrzymują dużo mniej mandatów niż otrzymały głosów,
- psychologiczny – wyborcy mając na uwadze efekt mechaniczny, rezygnują z oddania swojego głosu na mniejsze partie i oddają swój głos na partie, które mają większe szanse na zwycięstwo.

Prawo Duvergera częściowo sfalsyfikowały badania empiryczne, gdyż nie wszystkie państwa, w których występował system dwupartyjny, używały systemów większościowych. Bartłomiej Michalak twierdzi, iż: „Analiza koncepcji Duvergera oraz jej licznych interpretacji prowadzi do wniosku, że francuski politolog zbyt szumnie, zdecydowanie przedwcześnie i bez należytej precyzji metodologicznej ogłosił sformułowane przez siebie twierdzenia na temat relacji między systemem wyborczym a systemem partyjnym, „prawdziwymi prawami socjologicznymi". Po ich przeanalizowaniu, zarówno biorąc pod uwagę ich zgodność z formalnologicznymi wymaganiami metodologii, jak i empirycznej weryfikacji wynikających z nich przewidywań, należy stwierdzić, że na każdej z tych płaszczyzn można znaleźć istotne błędy podważające ich teoretyczny status." [59] Wymienia następujące błędy:

[58] Cyt. za Bartłomiej Michalak, *Czy prawa Duvergera nadal obowiązują?...*, op. cit., s. 44.
[59] Ibid., s. 59.

nieprecyzyjność warunków zajścia zdarzenia, wąski zakres wyjaśniania, falsyfikujące wyjątki, przyczynowość wydedukowaną z korelacji. [60]

Efektywna liczba partii to liczba partii wchodzących efektywnie do systemu partyjnego[61], rozumianego jako zbiór wszystkich partii politycznych rywalizujących ze sobą o wpływy i udział we władzy[62]. Do obliczania efektywnej liczby partii wykorzystuje się tzw. indeks efektywnej liczby partii, czyli specjalistyczny empiryczny miernik. Oblicz się go na podstawie wzoru:

$$ELP = \frac{1}{\sum_{i=1}^{n} p_i^2}$$

gdzie:

n – liczba partii, które otrzymały mandaty lub startują w wyborach,

p_i – odsetek mandatów lub głosów zdobytych przez partię i,

$\sum_{i=1}^{n}$ – suma mandatów lub głosów zdobytych przez wszystkie partie.

Jeśli omówmy ELP w kontekście systemu dwupartyjnego i przyjmiemy, że hipotetycznie dysponują one równą liczbą mandatów, czyli po 50%, to indeks ma wartość 2,0. Natomiast jeśli jedna partia zdobędzie 70%, a druga 30%, to indeks ma wartość 1,7. Indeks 1,7 będzie informował, iż jedna partia jest sprawuje niepodzielnie władzę. W przypadku, gdyby trzy partie uzyskały mandaty i podział ich by był następujący: 45%, 40% i 15%, to indeks ma wartość 2,6, co pozwala stwierdzić, iż system jest „dwu-i-półpartyjny", czyli dwie mocne partie i jedna mniej znacząca. Gdyby siła tych partii była zbliżona, to indeks miałby wartość 3,0. Miernik może być w pewnych warunkach niedokładny, np. w wypadku, gdy pięć partii uzyska mandaty a podział byłby: 45%, 20%, 15%, 10%, 10% – dość znacząca dysproporcja odsetka mandatów – to ELP wyniesie 3,5.[63]

[60] Zob. Ibid., s. 59–62.
[61] Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*..., op. cit., s. 31.
[62] Ibid., s. 138.
[63] Ibid., s. 52–53.

Rozdział 3. **Spersonalizowany System Proporcjonalny**

W literaturze przedmiotu spersonalizowany system proporcjonalny – STV (ang. *The Single Transferable Vote*), zwany również systemem pojedynczego głosu przechodniego, przeniesionego, przenoszonego lub transferowanego zaliczany jest do systemów wyborczych proporcjonalnych nieopartych na systemie list partyjnych, choć cześć badaczy zalicza go raczej do grupy quasi-proporcjonalnych systemów wyborczych. Występują również głosy, iż należy go uznać za większościowy, skoro mechanicznie jest oparty na regule większościowej[64].

3.1 **Rys historyczny**

By nakreślić tło historyczne idei reprezentacji, należy się cofnąć aż do czasów Oświecenia francuskiego i Wielkiej Rewolucji Francuskiej w 1789 roku. W chwili ogłoszenia monarchii konstytucyjnej suwerenem stał się lud, a nie do tej pory zajmujący to miejsce król. Implikacją tego było powstanie różnych zgromadzeń reprezentujących obywateli. Pojawiła się więc potrzeba stworzenia ram procesu wyłaniania przedstawicieli i legitymizacji ich decyzji podejmowanych w imieniu suwerena.

Jean Antoine de Condorcet był autorem doktryny wykorzystania matematyki w metodyce liczenia głosów. W 1785 roku zaproponował on wprowadzenie proporcjonalnego systemu wyborczego. Podobną propozycję zgłosił również hrabia Honoré de Mirabeau w czasie swojego przemówienia na Zgromadzeniu Prowansji 30 stycznia 1789 roku[65]. Niedługo po tym, 24 czerwca 1789 roku, Antoine de Saint-Just zaproponował nowy system wyborczy, który dziś określamy jako system pojedynczego głosu nieprzechodniego – SNTV (ang. *The Single Non-Transferable Vote*). Wybory miały dokonywać się w jednym okręgu obejmujący teren całej Francji. Zbyt duże techniczne trudności zadecydowały o tym, że ten system wyborczy nie wszedł nigdy w fazę realizacji.[66]

[64] Zob. K.A. Shepsle i M.S. Bonchek, *Metody głosowania i sytemy wyborcze*, [w:] *Elementy teorii wyboru społecznego*, red. Grzegorz Lissowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001, s. 218.
[65] Andrzej Krasnowolski, *Koncepcje systemów wyborczych*..., op. cit., s. 7.
[66] *Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza*, b.d., http://stv.org.pl/, 1.05.2019.

Francuski matematyk i logik Joseph Diaz Gergonne w 1815 i w 1820 roku także zaproponował w artykułach opublikowanych w *Annales de Mathématiques Pures et appliquées* zastosowanie matematyki do systemu wyborczego.[67]

Jednym z pierwszych autorów systemu pojedynczego głosu przechodniego był Thomas Wright Hill, nauczyciel z Birmingham, który w 1821 roku na użytek wyborów w Society for Literatury and Scientific Improvement opracował taki system. W 1840 roku dla celów realizacji wyborów politycznych pierwszy raz metoda ta została zastosowana przez jego syna, Sir Rolanda Hilla[68], w wyborach do Rady Miejskiej w Adelajdzie, w Południowej Australii.[69]

W połowie XIX wieku swe pomysły opracowali niezależnie Carl Andrae – duński matematyk i geodeta oraz Thomas Hare – angielski prawnik. W Danii w 1849 roku przyjęto nową konstytucję, która wprowadzała nowoczesną koncepcję trójpodziału władz i znosiła absolutną władzę króla. Akt ten wprowadzał także powszechne prawo wyborcze[70]. W 1855 roku wprowadzono nowelizację konstytucji Danii, w tym po raz pierwszy w historii, system wyborczy będący wersją systemu wyborczego, który współcześnie nazywamy spersonalizowanym system proporcjonalnym. Możemy tak uważać, gdyż zapisy konstytucji zawierały element transferu głosów. Pomysłodawcą tego systemu i autorem zapisu w konstytucji był Carl Andrae, ówczesny Minister Finansów Danii.[71]

Dzisiejszy kształt spersonalizowanemu systemowi proporcjonalnemu nadał jednak Thomas Hare, który w opublikowanej w 1857 roku broszurze *Mechanizm reprezentacji*, przedstawił swoją wersję reprezentacji proporcjonalnej. Jego metoda była zbliżona do tej zaproponowanej przez Carla Andraego. Różnice dotyczyły wypełniania miejsc, które nie zostały obsadzone po dokonaniu transferów głosów. Algorytm Hare'a pierwotnie był dużo bardziej złożony od metody Andraego. W kolejnych latach Thomas Hare przedstawił ulepszoną wersję swojego algorytmu, która to zawierała propozycję odrzucania najsłabszych kandydatów, czyli tych, którzy otrzymali najmniej głosów tzw.

[67] Andrzej Krasnowolski, *Koncepcje systemów wyborczych*..., op. cit., s. 7.
[68] Sir Rowland Hill (1795-1879), znany jest bardziej z opracowania i wdrożenia nowoczesnego systemu pocztowego, m.in. był pomysłodawcą sposobu płacenia z góry za przesyłki z wykorzystaniem znaczków pocztowych.
[69] Andrzej Krasnowolski, *Koncepcje systemów wyborczych*..., op. cit., s. 7.
[70] Obowiązywały cenzusy płciowy, wiekowy i majątkowy.
[71] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza", op. cit.

pierwszej preferencji oraz transferowania w całości ich głosów na rzecz pozostałych kandydatów. John Stuart Mill, filozof angielski, w dziele *O rządzie reprezentatywnym* cały rozdział poświęcił krytyce większościowej ordynacji wyborczej i propozycjom jej zmian. Twierdzi on, iż zastosowanie spersonalizowanego systemu proporcjonalnego zbliży nas do ideału *prawdziwej demokracji*, natomiast nie omawia tam żadnych kwestii związanych z efektywnością i stabilnością wybranych przy pomocy tej metody organów.[72]

Argumentację Johna Stuarta Milla za metodą Hare'a można skrócić do trzech tez:

1. umożliwia właściwą reprezentację mniejszości,
2. minimalizuje wpływ czynników niezależnych od wyborców na wybór przedstawicieli,
3. ustanawia bezpośredni związek między wyborcą a wybranym.[73]

Z biegiem lat metoda Hare'a, podlegała wielu modyfikacjom i rozszerzeniom, powstało wiele nowych odmian. Warto tu omówić jedno ulepszenie dotyczące przyjmowanej kwoty, która jest liczbą oddanych głosów potrzebnych do uzyskania mandatu. Thomas Hare i Carl Andrae używali najprostszej kwoty – iloraz lub podstawa wyboru – ilorazu liczby oddanych głosów i liczby miejsc do obsadzenia, zwanej również kwota Hare'a lub kwotą prostą. W 1868 roku londyński prawnik, Henry Richmond Droop, zaproponował zmniejszenie kwoty do całkowitej części wyrażenia:

$$\left(\frac{N}{K+1}\right)+1$$

gdzie:

N – oznacza liczbę oddanych głosów,

K – liczbę miejsc do obsadzenia.[74]

Oznacza to, iż kwota Droopa jest najmniejszą liczbą całkowitą, przy której osiągnąć kwotę może co najwyżej K kandydatów, czyli np. w czteromandatowym okręgu,

[72] Ibid.
[73] Ibid.
[74] Ibid.

w którym oddano 500 tys. głosów, kwota Droopa wynosi 100001 głosów, natomiast kwota Hare'a wynosi w analogicznym przypadku 125 tys. głosów.[75]

W 1870 roku w Stanach Zjednoczonych Ameryki pierwszy raz metodę Hare'a użyto na Uniwersytecie Harvardzkim, podczas wyborów wewnętrznych uniwersytetu. W roku 1893 w Stanach Zjednoczonych powstała *Liga Na Rzecz Reprezentacji Proporcjonalnej*, której działalność zaowocowała wprowadzeniem metody STV w wielu amerykańskich miastach podczas wyborów lokalnych. Pierwszym z nich była miejscowość Ashtabula w stanie Ohio, w której wybory oparte na metodzie STV wprowadzono w 1915 roku. Jeszcze wiele amerykańskich miast przyjęło STV, ostatnie były cztery miasta w Massachusetts w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku, jednak w zdecydowanej większości z nich z używania STV zrezygnowano. Jest ona do tej pory używana w Cambridge, Massachusetts oraz w wyborach do rad szkolnych w Nowym Jorku.[76]

Pod koniec XIX wieku J. B. Gregory zaproponował nowy system transferu głosów. Metody STV, które omówiliśmy do tej pory, wybierają karty do głosowania losowo, aby przetransferować je kandydatom poniżej kwoty. Przy wystarczająco dużym elektoracie nie jest to poważny problem, ale zwłaszcza w mniejszych okręgach rodzi się pytanie o sprawiedliwość, ponieważ karty do głosowania wybrane do dystrybucji nadwyżkowej dają głos kandydatom, których nie wybrały osoby uprawnione do głosowania. Zamiast losowania głosów do transferu, J. B. Gregory wolał przyporządkować każdemu głosowi odpowiednią wagę – każdy głos dostał początkową wagę 100, a następnie przelicza się głosy, co daje efekt jest taki sam, jak przeniesienie setnych głosów. W ten sposób wyeliminowany został niesprawiedliwy czynnik przypadku z procedury ustalania wybranych kandydatów, a każdy głosujący sam decyduje o sposobie dystrybucji nadwyżki głosów. System ten został wprowadzony w australijskich wyborach do senatu i bywa nazywany często „regułami senatorskimi".[77] Metoda ta zwana, po angielsku *Weighted Inclusive Gregory Method – WIGM* – „ważona metoda Gregoriego" jest obecnie najbardziej rozpowszechnionym systemem STV i jest używana z niewielkimi zmianami przez Irlandię i Szkocję oraz w Stanach Zjednoczonych

[75] Obliczenia własne autora.
[76] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza", op. cit.
[77] Ibid.

do wewnętrznych wyborów partii Zielonych. Był to również system zalecany, ale nie zatwierdzony do użytku w Kolumbii Brytyjskiej.[78]

W 1896 roku, Andrew Inglis Clark, ówczesny członek parlamentu Tasmanii i Prokurator Generalny, ulepszył system Hare'a, m.in. usuwając z niego element losowy i wysunął propozycję wprowadzenie tego systemu na wyspie. System Hare'a-Clarka został wprowadzony na próbę w Hobart i Launceston, lecz po pięciu latach został wycofany. Ponownie został wprowadzony do użytku w 1909 roku, ale już na skalę całej prowincji. Jest tam używany nieprzerwanie do dziś, choć z czasem podlegał zmianom. Ciekawa modyfikacja pojawiła się w latach 70. ubiegłego wieku. Wprowadzono wtedy tzw. rotację Robsona, która polega na tym, że pozycje kandydatów na kartach do głosowania podlegają rotacji, aby zminimalizować ryzyko wybierania kandydatów ze względu na ich miejsce na liście.[79]

Sir Gerald Strickland, który w latach 1904-09 był gubernatorem Tasmanii, później został gubernatorem Malty i premierem. To dzięki jego doświadczeniu z systemem Hare'a-Clarka z Tasmanii w 1921 roku wprowadzono ten system na Malcie i jest on, z małymi zmianami, używany do dzisiaj.[80]

Swój epizod z STV miała także Kanada. W latach 20. ubiegłego wieku udało się wprowadzić spersonalizowany system proporcjonalny w wyborach do Zgromadzenia Legislacyjnego Prowincji w niektórych kanadyjskich miastach. Na przykład w Edmonton i Calgary w Albercie pierwszy raz wykorzystano ten system w 1920 roku. Jednak zaniechano tego w 1955 roku. W Winnipeg w Manitobie spersonalizowany system proporcjonalny był w użyciu w latach 1924-56.[81]

Spersonalizowany system proporcjonalny był używany w XX wieku za czasów kolonialnych w Indiach oraz w Republice Południowej Afryki w wyborach do senatu. Także Szkocja w wyborach do władz szkolnych i Gibraltar w wyborach do *Rady Legislacyjnej* w latach 20. ubiegłego wieku miały epizod z STV.[82]

[78] *Proportional Representation Foundation*, b.d., https://prfound.org/, 1.05.2019.
[79] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza", op. cit.
[80] Ibid.
[81] Ibid.
[82] Ibid.

W 1969 roku Brian Meek opublikował serię artykułów, w których opisał modyfikację systemu STV, która przestrzega dwóch zasad:
Zasada 1. Jeśli kandydat zostanie wyeliminowany, wszystkie karty do głosowania są traktowane tak, jakby ten kandydat nigdy nie stanął w szranki wyborcze.
Zasada 2. Jeśli kandydat osiągnął kwotę, zachowuje stałą część każdego otrzymanego głosu i przekazuje pozostałą część następnemu kandydatowi, który nie został wyeliminowany, zachowując całkowitą kwotę równą kwocie.
Uzyskana metoda, znana jako „metoda Meka", jest niepraktyczna do zliczenia bez użycia komputera, ale unika prawie wszystkich wad poprzednich metod.

3.2 Podstawowe założenia – schemat działania Pojedynczego Głosu Przechodniego

Pojedynczy głos przechodni – STV – to system głosowania opracowany w celu uzyskania jak najlepszej proporcjonalnej reprezentacji poprzez głosowanie rankingowe w organizacjach wieloosobowych lub wielomandatowych okręgach wyborczych. W ramach STV, elektor – głosujący – ma jeden głos, który początkowo jest przydzielany do najbardziej preferowanego przez niego kandydata. Głosy są sumowane i wynika z nich kwota, czyli liczba głosów wymagana do uzyskania mandatu. Jeśli dany kandydat osiągnie kwotę, zostanie wybrany, to nadmiar głosów zostanie przekazany innym kandydatom proporcjonalnie do preferencji wyborców. Jeśli pozostanie więcej kandydatów niż miejsc, najniższy kandydat zostanie wyeliminowany, a jego głosy zostaną przeniesione na pozostałych kandydatów, zgodnie z ustalonymi preferencjami przez wyborców. Te wybory i eliminacje oraz transfery głosowania, jeśli mają zastosowanie, będą kontynuowane do momentu, gdy będzie tylko tylu kandydatów, ilu jest mandatów w danym okręgu. Konkretna metoda przekazywania głosów różni się w różnych systemach.

Na rysunku poniżej widzimy przykładową kartę do głosowania w okręgu pięciomandatowym z Tasmanii z wyborów, które odbyły się w 2004 roku. Wyborca może zaznaczyć maksymalnie pięć kwadratów z wyszczególnieniem preferencji – kolejności przyznania głosu. Elektor wpisuje cyfry od 1 do 5, które oznaczają kolejność jego wyboru. Nie musi wpisać wszystkich, może tylko jedną, dwie, trzy lub cztery.

Rysunek 7. Przykład karty do głosowania STV z Tasmanii

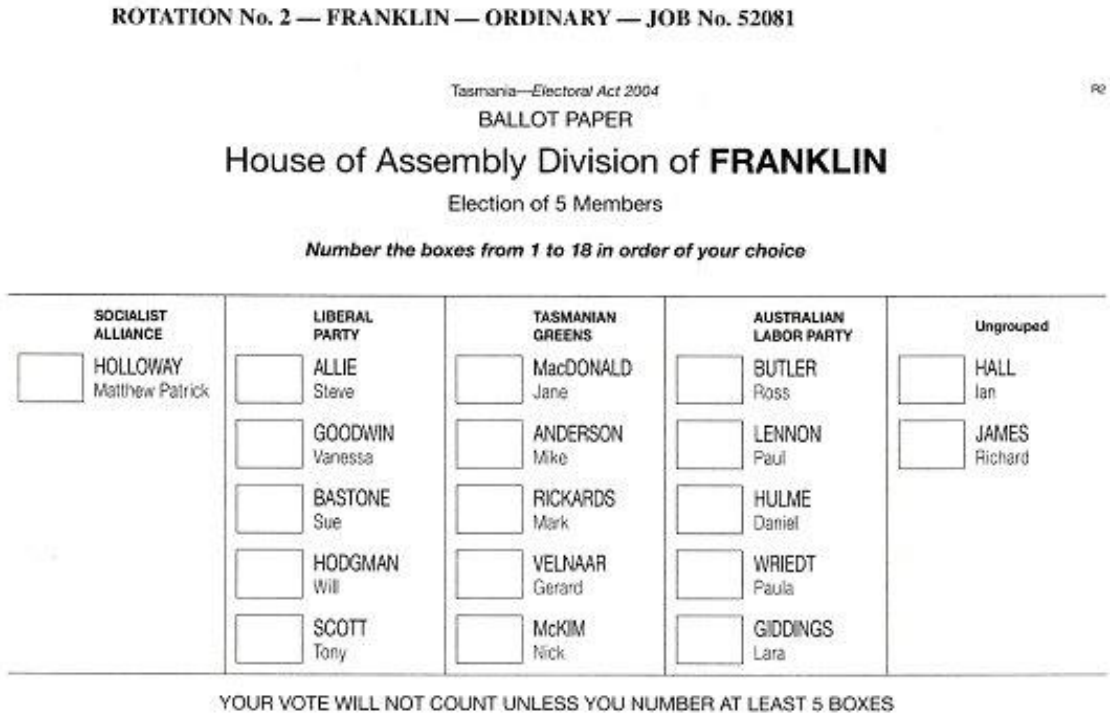

ROTATION No. 2 — FRANKLIN — ORDINARY — JOB No. 52081

Tasmania—*Electoral Act 2004*

BALLOT PAPER

House of Assembly Division of **FRANKLIN**

Election of 5 Members

Number the boxes from 1 to 18 in order of your choice

SOCIALIST ALLIANCE	LIBERAL PARTY	TASMANIAN GREENS	AUSTRALIAN LABOR PARTY	Ungrouped
HOLLOWAY Matthew Patrick	ALLIE Steve	MacDONALD Jane	BUTLER Ross	HALL Ian
	GOODWIN Vanessa	ANDERSON Mike	LENNON Paul	JAMES Richard
	BASTONE Sue	RICKARDS Mark	HULME Daniel	
	HODGMAN Will	VELNAAR Gerard	WRIEDT Paula	
	SCOTT Tony	McKIM Nick	GIDDINGS Lara	

YOUR VOTE WILL NOT COUNT UNLESS YOU NUMBER AT LEAST 5 BOXES

Źródło https://www.reddit.com/r/EndFPTP/

Przydział mandatów określają następujące zasady:

1. Głosowanie rankingowe – każdy wyborca zaznacza niektórych lub wszystkich kandydatów w kolejności preferencji.
2. Ustalenie kwoty – kwota jest progową liczbą głosów wymaganych do wyboru kandydata.
3. Wybieranie zwycięzców – pierwsze wybory wszystkich kart do głosowania są liczone i wybierani są kandydaci, którzy otrzymali co najmniej ustaloną kwotę głosów.
4. Jeśli liczba pozostałych kandydatów jest równa lub mniejsza niż liczba niewypełnionych miejsc, wybierani są wszyscy pozostali kandydaci. Jeśli wszystkie miejsca zostaną obsadzone lub nie pozostaną kandydaci, to podział mandantów zostanie zakończony.
5. Przelew nadwyżki. Jeśli mandaty pozostają nadal do obsadzenia, należy przenieść głosy od wybranych już kandydatów powyżej limitu do następnego wyboru na kartach do głosowania i powtórzyć proces z wybranymi zwycięzcami.

6. Wyeliminuj najsłabszego kandydata. Jeśli po przeniesieniu wszystkich nadwyżek, pozostają miejsca do obsadzenia, wyeliminować należy kandydata z najmniejszą liczbą głosów i przetransferować jego karty do głosowania do następnego kandydata wymienionego w każdej z tych kart. Po czym powtórzyć proces u wybranych zwycięzców.[83]

Ostatecznie wszystkie miejsca zostaną obsadzone lub wszyscy kandydaci zostaną wybrani.

3.3 Warianty Pojedynczego Głosu Przechodniego

Systemy STV różnią się przede wszystkim sposobem przekazywania głosów i liczenia kwoty. Z tego powodu w literaturze przedmiotu można spotkać tezę, iż STV można uznać za rodzinę systemów, a nie pojedynczy system. Kwota Droop'a jest najczęściej używaną kwotą. Zapewnia to zasadę większości (z wyjątkiem rzadkich przypadków), przy zachowaniu warunku, że więcej kandydatów nie może osiągnąć kwoty niż liczba miejsc do obsadzenia. Kwota Hare'a, która została wykorzystana w pierwotnych propozycjach Thomasa Hare'a, zapewnia większą proporcjonalność, kosztem konieczności liczenia większej liczby głosów, ale nie gwarantowania rządów większości. Najłatwiejsze metody przekazywania nadwyżek obejmują element losowości. Częściowo losowe systemy, takie jak system Hare'a, są używane między innymi w Republice Irlandii (z wyjątkiem wyborów do Senatu) i na Malcie. Metoda Gregory'ego (znana również jako zasady senatorskie) eliminuje przypadkowość, pozwalając na transfer ułamków głosów. Metoda Gregory'ego jest w użyciu w Irlandii Północnej, Republice Irlandii (wybory do Senatu) i w Australii. Zarówno metoda Gregory'ego, jak i wcześniejsze metody mają wadę, gdyż w niektórych okolicznościach nie traktują wszystkich głosów jednakowo. Z tego powodu zostały stworzone metody Meek'a, Warren'a i Wright'a. Chociaż łatwiejsze metody można zazwyczaj policzyć ręcznie, z wyjątkiem bardzo małych wyborów, metody Meek'a i Warren'a wymagają liczenia, które powinno być przeprowadzone przez komputer. System Wright'a jest udoskonaleniem systemu Senatu Australijskiego, zastępując proces dystrybucji i segmentacji preferencje za pomocą powtarzalnego procesu liczenia, w którym licznik jest resetowany i uruchamiany ponownie przy każdym wykluczeniu. System Meek'a jest

[83] „Proportional Representation Foundation", op. cit.

używany w wyborach do lokalnych organów w Nowej Zelandii. Brian Meek w 1969 roku jako pierwszy uświadomił sobie, że komputery umożliwiają liczenie głosów w sposób, który jest koncepcyjnie prostszy i bliższy pierwotnej koncepcji STV. Jedną z zalet metody Meka jest to, że kwota jest dostosowywana na każdym etapie liczenia, gdy liczba głosów zmniejsza się, ponieważ niektóre stają się nieprzenoszalne. Brian Meek rozważał w swoim systemie także wariant, który umożliwia wyrażanie równych preferencji.

W omawianych przykładach dla poszczególnych metod przyjęto następujące zasady:

- preferencje elektorów zapisywane są w następujący sposób: liczba głosów wariantu preferencji, kandydat pierwszego wyboru, kandydat drugiego wyboru, […], kandydat ostatniego wyboru, np. 15 A B C D.
- głosy na poszczególnych kandydatów przedstawiane są w ten sposób: nazwa kandydata, liczba oddanych na niego głosów, np. A25.

3.3.1 Wersja podstawowa i metoda Hare'a

Wersja podstawowa STV to wariant Hare'a uzupełniony o dokładny transfer głosów. W metodzie podstawowej obowiązują następujące kolejno zasady:

1. Po przeliczeniu oddanych głosów oblicza się kwotę Hare'a.
2. Najpierw liczone są głosy na każdego z kandydatów. Za głos oddany na danego kandydata uznaje się głos, na którym on jest najwyżej na liście preferencji. W kolejnych rundach nie uwzględnia się kandydatów, którzy otrzymali mandat bądź zostali wyeliminowani. W pierwszej rundzie liczenia są to głosy pierwszego wyboru. Jeśli liczba głosów na danego kandydata jest co najmniej równa kwocie, otrzymuje on mandat.
3. Następnie należy przeprowadzić transfer głosów nadwyżkowych kandydatów, którzy już uzyskali mandat. Nadwyżki transferowane są w kolejności od największej do najmniejszej. Głosy powyżej ustalonej kwoty są przekazywane kandydatom następnym na liście preferencji. Przekazywanie głosów przebiega zgodnie z opisaną wcześniej procedurą transferu dokładnego. Po transferze wybrany kandydat jest usuwany ze wszystkich głosów, a kandydaci usytuowani za nim przesuwają się o jedno miejsce wyżej. Po dokonaniu transferu lub transferów ponownie należy przeliczyć głosy i wrócić do punktu 2.

4. Jeśli po przeliczeniu ani jeden z kandydatów nie osiągnie wymaganej kwoty głosów, a liczba pozostałych kandydatów nadal przekracza liczbę mandatów do obsadzenia, eliminuje się kandydata o najmniejszej liczbie głosów. Wszystkie jego głosy są transferowane z wagą, która wynosi jeden.
5. Jeśli liczba pozostałych kandydatów jest równa liczbie pozostałych do obsadzenia mandatów, to wszyscy oni otrzymują mandat.[84]

Procedura przyznawania mandatów kończy się z chwilą obsadzenia wszystkich miejsc mandatowych.

Rysunek 8. Przykład - wariant podstawowy STV

Pięciu kandydatów: A, B, C, D, E, ***60 głosów,*** ***3 miejsca do obsadzenia.*** ***Kwota 60/3=20.***	***Preferencje wyborców:*** ***15 A B C D*** ***10 A B D C*** ***15 B A C D*** ***9 C D B A*** ***8 D C B*** ***3 E D C***
1. Przeliczenie, głosy na kandydatów: **A 25 – wybrany** B 15 C 9 D 8 E 3 Transfer: 15/25 * 5 głosów → B C D 10/25 * 5 głosów → B D C	Głosy po transferze: 15+3=18 B C D 2 B D C 9 C D B 8 D C B 3 E D C
2. Przeliczenie, głosy na kandydatów: **B 20 – wybrany** C 9 D 8 E 3 Żaden głos nie jest transferowany, bo nie ma nadwyżki.	Głosy po transferze: 9 C D 8 D C 3 E D C
3. Przeliczenie, głosy na kandydatów: 9 C 8 D *3 E – skreślony* Skreślamy kandydata o najmniejszej liczbie głosów, a jego głosy transferujemy.	Głosy po transferze: 9 C D 11 D C
4. Przeliczenie, głosy na kandydatów: *9 C – skreślony* 11 D	Głosy po transferze: 20 D
5. Przeliczenie, głosy na kandydatów: **20 D – wybrany**	
Wybrani kandydaci: A B D.	

Źródło „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza”

[84] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza”, op. cit.

Metoda Hare'a jest identyczna z wersją podstawową przedstawioną powyżej z jednym zastrzeżeniem, iż Thomas Hare zaproponował transfer losowy. Jest to jedna z prostszych metod i jednocześnie najbardziej proporcjonalnych, czyli powoduje niskie deformacje wyników wyborów. Niewątpliwą zaletą jest to, iż każde osiągnięcie kwoty gwarantuje otrzymanie mandatu. Jednak nie spełnia ona wielu istotnych postulatów formułowanych przez teorię wyboru społecznego[85] i może być podatna na paradoksy wyborcze, np. paradoks Alabamy[86] oraz na manipulacje systemem wyborczy, np. na tzw. strategiczny podział, czyli podzielenie się ugrupowania politycznego na kilka mniejszych części w danym okręgu lub okręgach wyborczych, co skutkuje sztucznym zwiększeniem liczby mandatów dla tego ugrupowania[87].

3.3.2 **Metoda Andrae**

Metoda Andrae, która jest najwcześniejszą chronologicznie z omawianych w niniejszej pracy, także uwzględnia transfer losowy. Andrae nie znał idei eliminowania kandydatów o najniższej liczbie głosów, ale zaproponował inny algorytm.

1. Po przeliczeniu oddanych głosów oblicza się kwotę Hare'a.
2. Najpierw liczone są głosy na każdego z kandydatów. Za głos oddany na danego kandydata uznaje się głos, na którym on jest najwyżej na liście preferencji. W kolejnych rundach nie uwzględnia się kandydatów, którzy otrzymali mandat bądź zostali wyeliminowani. W pierwszej rundzie liczenia są to głosy pierwszego wyboru. Jeśli liczba głosów na danego kandydata jest co najmniej równa kwocie, otrzymuje on mandat.
3. Następnie należy przeprowadzić transfer głosów nadwyżkowych kandydatów, którzy już uzyskali mandat. Nadwyżki transferowane są w kolejności od największej do najmniejszej. Głosy powyżej ustalonej kwoty są przekazywane kandydatom następnym na liście preferencji. Przekazywanie głosów przebiega zgodnie z opisaną wcześniej procedurą transferu dokładnego. Po transferze wybrany kandydat jest usuwany ze wszystkich głosów, a kandydaci usytuowani

[85] Zob. Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*..., op. cit., s. 155–156.
[86] Zob. stroku 19 niniejszej pracy.
[87] Bartłomiej Michalak i Andrzej Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*..., op. cit., s. 132.

za nim przesuwają się o jedno miejsce wyżej. Po dokonaniu transferu lub transferów ponownie należy przeliczyć głosy i wrócić do punktu 2.

4. Jeśli po przeliczeniu ani jeden z kandydatów nie osiągnie wymaganej kwoty głosów, a liczba pozostałych kandydatów nadal przekracza liczbę mandatów do obsadzenia, to mandaty przydziela się tym spośród kandydatom, którzy w tym miejscu procedury mają najwięcej głosów, nie mniej jednak niż połowa wymaganej kwoty. Jeśli w ten sposób nie obsadzimy wszystkich miejsc, pozostałe mandaty obsadzają niewybrani do tej pory kandydaci, którzy mieli najwięcej głosów pierwszego wyboru.[88]

Poniższy rysunek przedstawia przykład podziału mandatów według metody Andre. Warto zaznaczyć, iż rezygnacja z eliminacji najsłabszych kandydatów, w tej metodzie, może oznaczać także niewykorzystanie dalszych preferencji ich elektorów. Może to powodować, iż pewien odsetek wybranych kandydatów popieranych było tylko przez niewielką liczbę wyborców, np. kandydat C, co nie daje im silnej legitymacji do sprawowania mandatu. Jest to kluczowa wada tej metody, która bardzo mocno się uwidacznia wtedy, gdy głosy są rozdrobnione i kwota nie zostaje osiągnięta przez żadnego z kandydatów.[89]

Ciekawostką jest, iż Carl Andrae proponował przeliczać głosy poprzez kolejne – losowe – wyjmowanie kart z urny i zliczanie głosów pierwszego wyboru. Jeśli któryś z kandydatów uzyskiwał potrzebną kwotę, na każdej następnej wyjętej z urny karcie jego nazwisko było przekreślane a głos zaliczano następnemu kandydatowi na liście preferencji. Metoda ta jest bardzo podatna na wszelkie nielosowości w rozłożeniu kart w urnie i manipulacje, np. poprzez różnorakie wpływanie na kolejność wyciąganych z urny kart. W Irlandii ulepszono tę metodę w następujący sposób: sortuje się przed losowaniem karty ze względu na drugie wybory elektorów, zmniejszając prawdopodobnie w ten sposób wpływ losu na wyborczy wynik.[90]

[88] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza", op. cit.
[89] Ibid.
[90] Ibid.

Rysunek 9. Przykład - metoda Andrea

5 kandydatów: A, B, C, D, E, ***60 głosów,*** ***3 miejsca do obsadzenia.*** ***Kwota 60/3=20.***	***Preferencje wyborców:*** ***15 A B C D*** ***10 A B D C*** ***15 B A C D*** ***9 C D B A*** ***8 D C B*** ***3 E D C***
1. przeliczenie, głosy na kandydatów: **A 25 – wybrany** B 15 C 9 D 8 E 3 Transfer: 15/25 * 5 głosów → B C D 10/25 * 5 głosów → B D C	Głosy po transferze: 15+3=18 B C D 2 B D C 9 C D B 8 D C B 3 E D C
2. przeliczenie, głosy na kandydatów: **B 20 – wybrany** C 9 D 8 E 3 Żaden głos nie jest transferowany, bo nie ma nadwyżki.	Głosy po transferze: 9 C D 8 D C 3 E D C
3. przeliczenie, głosy na kandydatów: **9 C – wybrany** 8 D 3 E Wybieramy kandydata o największej liczbie głosów, nie mniejszej niż połowa kwoty=10 – nie ma takiego. Wybieramy kandydata o największej liczbie głosów 1. preferencji – jest to C z 9 głosami.	
Wybrani kandydaci: A B C.	

Źródło „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza”

3.3.3 Metoda Hare’a-Clarka

W metodzie Hare’a-Clarka wyborcy głosują, pokazując preferencje dla poszczególnych kandydatów. Aby zostać wybranym, kandydat musi otrzymać ustaloną kwotę głosów. Każdy elektor ma jeden głos, który może zostać przeniesiony z kandydata na kandydata zgodnie z wyświetlonymi preferencjami, dopóki nie zostaną obsadzone

wszystkie wolne miejsca. Metoda ta różni się od metody podstawowej tylko sposobem obliczania kwoty. Clark zastosował tu kwotę Droopa[91] w miejsce kwoty Hare'a.

3.3.4 Reguły senatorskie

Transfer dokładny historycznie został użyty po raz pierwszy metoda zwanej „regułami senatorskimi", a która została opracowane przez Gregory'ego. Modyfikacje w stosunku do wariantu standardowego obejmują zmianę kwoty z Hare'a na Droopa oraz transferu głosów. Transfer dokładny polega na tym, iż przekazujemy innym kandydatom jedynie różnicę głosów, brakującą do uzyskania kwoty. W ten sposób transferowane są głosy tylko z początkowego zestawu z tzw. nadwyżki, czyli głosy kandydatów, którzy przekroczyli kwotę w pierwszym rundzie liczenia. Natomiast następny transfer – przekazanie głosów – może nastąpić tylko poprzez eliminację kandydata o najmniejszej liczbie głosów.

W przykładzie przedstawionym poniżej użyto kwoty Newlanda-Brittona – kwota NB, zwana też kwotą Hagenbacha-Bischoffa, którą określa wzór:

$$q_{NB} = \frac{N}{(K+1)}$$

gdzie:

q_{NB} – oznacza kwotę NB,

N – oznacza liczbę oddanych głosów,

K – liczbę miejsc do obsadzenia.

Jej użycie wymaga jednak określenia dodatkowej zasady postępowania w prawdopodobnej sytuacji, gdy K+1 kandydatów osiągnie obliczoną kwotę.

[91] Zob. stroku 35 niniejszej pracy.

Rysunek 10. Przykład - reguły senatorskie

5. kandydatów: R, S, T, U, V, ***80 głosów,*** ***3 miejsca do obsadzenia.*** ***q_{NB}=20.***	***Preferencje wyborców:*** ***25 RSVUT*** ***15 RSTUV*** ***9 SRTUV*** ***9 SUTRV*** ***6 TURSV*** ***7 UTSRV*** ***9 VTURS***
1. przeliczenie: **40 R – wybrany** 18 S itd. 20 gł. transferujemy w proporcjach: 25/40 SVUT 15/40 STUV Ale S potrzebuje do kwoty tylko 2 głosy. Cała więc reszta mu przysługująca (18 gł.) transferowana jest dalej.	Głosy po transferze: 1.25 S(VUT) [nawias pokazuje, że dalszy transfer jest jedynie potencjalny] 0.75 S(TUV) 9 STUV 9 SUTV 11.25 VUT 6.75 TUV 6 TUSV 7 UTSV 9 VTUS
2. przeliczenie: **20 S – wybrany** **20.25 V – wybrany** 12.75 T 7 U Uwaga: ortodoksyjnie wedle reguły byłoby przekazać V tyle głosów, aby uzyskał(a) on(a) dokładnie 20 głosów. Ponieważ jednak jest to ostatni kandydat, który uznany zostaje za wybranego, ta różnica nie ma znaczenia.	
Wybrani kandydaci: R S V.	

Źródło „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza”

Aby dobrze zobrazować różnicę w algorytmie transferu, poniżej na rysunku 11 ten sam przykład przy użyciu metody podstawowej. Natomiast na rysunku 12 przedstawiono różnice w schematach transferu. Jak widzimy używając reguł senatorskich mandat otrzymali kandydaci R, S i V. Natomiast używając metody podstawowej z kwotą NB wybrani zostali kandydaci: R, S i T.

Rysunek 11. Przykład - wariant podstawowy z kwotą NB

5. kandydatów: R, S, T, U, V, ***80 głosów,*** ***3 miejsca do obsadzenia.*** ***q_{NB}=20.***	***Preferencje wyborców:*** ***25 RSVUT*** ***15 RSTUV*** ***9 SRTUV*** ***9 SUTRV*** ***6 TURSV*** ***7 UTSRV*** ***9 VTURS***
1. przeliczenie: **40 R – wybrany** 18 S itd. 20 gł. transferujemy w proporcjach: 25/40 SVUT 15/40 STUV	Głosy po transferze: 12.5 SVUT 9+7.5=16.5 STUV 9 SUTV 6 TUSV 7 UTSV 9 VTUS
2. przeliczenie: **38 S – wybrany** 6 T 7 U 9 V 18 głosów transferujemy w proporcjach: 12.5/38 VUT 16.5/38 TUV 9/38 UTV	Głosy po transferze:5.9 VUT 7.8+6=13.8 TUV 4.3+7=11.3 UTV 9 VTU
3. przeliczenie: 14.9 V, etc. Żaden z kandydatów nie uzyskuje kwoty, odrzucamy U, transferując jego głosy na T.	Głosy po transferze: 14.9 VT 25.1 TV
4. przeliczenie: **25.1 T – wybrany** 14.9 V	
Kandydaci wybrani R, S, T.	

Źródło „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza”

Rysunek 12. Różnice w schematach transferu Schemat Hare’a vs. schemat Gregory’ego

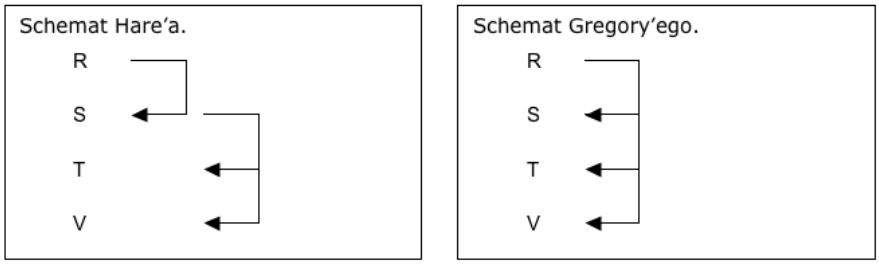

Źródło „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza”

3.3.5 **Metoda Meek'a**

Metoda Meek'a różni się od metod przedstawionych powyżej, przede wszystkim systemem dokonywania transferu oraz innym podejściem do problemu kwoty, tu kwota jest obliczana na nowo dla każdego, kolejnego przeliczenia głosów. Każdemu kandydatowi przypisywana jest konkretna liczba, nazywana wartością utrzymania głosów – φ. W danej chwili kandydat posiada ułamek φ z głosów, które na niego oddano i głosów, które dostał w wyniku przekazania głosów. Głosy tego kandydata są przekazywane z wagą (1- φ), w ten sposób, aby suma wszystkich jego głosów pozostała niezmieniona. Natomiast wartość utrzymania każdego kandydata przy pierwszym przeliczeniu głosów wynosi jeden. Po każdym przeliczeniu głosów dokonuje się ponownego obliczenia wartości utrzymania kandydatów, w ten sposób kandydaci już wybrani otrzymują wartości utrzymania mniejsze niż 1. Tę wartość oblicza się w następujący sposób: każdy wybrany kandydat, po uwzględnieniu głosów własnych i otrzymanych z przekazania, musi posiadać dokładnie jedną kwotę głosów.[92]

Aby przedstawić czym właściwie różni się metoda Meek'a od już omówionych, wykorzystano dane podstawowe z przykładów metody podstawowej i reguł senatorskich. Po przenalizowaniu przykładu przestawionego na rysunku 13, można zapisać przepływy za pomocą poniższego diagramu.

Rysunek 13. Diagram przepływu głosów - metoda Meek'a

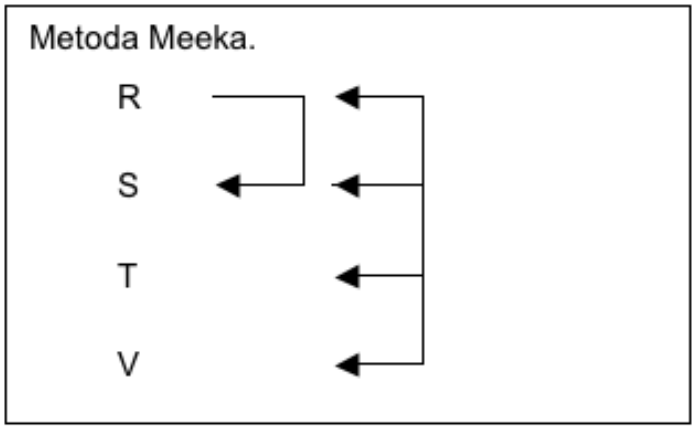

Źródło „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza"

[92] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza", op. cit.

Rysunek 14. Przykład - metoda Meek'a

5 kandydatów: R, S, T, U, V, ***80 głosów,*** ***3 miejsca do obsadzenia.*** ***q_{NB}=20.***	***Preferencje wyborców:*** ***25 RSVUT*** ***15 RSTUV*** ***9 SRTUV*** ***9 SUTRV*** ***6 TURSV*** ***7 UTSRV*** ***9 VTURS***
1. przeliczenie: **40 R – wybrany** 18 S itd. $f_r(40)=20$, $f_r=1/2$. ½*40 gł. transferujemy w proporcjach: 25/40 SVUT 15/40 STUV	Głosy po transferze: 12.5 RSVUT 7.5R STUV 9 SRTUV 9 SUTRV 6 TURSV 7 UTSRV 9 VTURS
2. przeliczenie: **38 S – wybrany** 6 T 7 U 9 V $f_r(40+9(1-f_s))=20$ (po wykluczeniu S, 9 głosów z odpowiednią wartością utrzymania przejdzie do R) $f_s(18+40(1-f_r))=20 f_r=0.45$, $f_s=0.5$ transfer: VUT $25(1-f_r)(1-f_s)=6.88$ TUV $15(1-f_r)(1-f_s)=4.13$, itd.	Głosy po transferze: 6.88 RSVUT 4.13 RSTUV 2.48 SRTUV 4.5 SUTRV 6 TURSV 7 UTSRV 9 VTURS
3. przeliczenie: 15.88 V, etc. Żaden z kandydatów nie uzyskuje kwoty, odrzucamy U, transferując jego głosy na T. Możemy bezpiecznie wykreślić U ze wszystkich głosów – jego wartość utrzymania zostaje ustawiona na 0.	Głosy po transferze: 6.88 RSVT 4.13 RSTV 2.48 SRTV 4.5 STRV 6 TRSV 7 TSRV 9 VTRS
4. przeliczenie **24.1 T – wybrany**	
Kandydaci wybrani R, S, T.	

Źródło „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza”

Analiza powyższego przykładu pozwala stwierdzić, iż wybrano kandydatów: R, S i T, natomiast przy identycznym rozkładzie głosów w omawianych wcześniej metodach wybrano w metodzie podstawowej z kwotą NB wybrani zostali ci sami kandydaci: R, S i T, natomiast używając reguł senatorskich mandat otrzymali kandydaci R, S i V. We wszystkich trzech omawianych przypadkach zawsze mandaty otrzymali kandydaci R i S, natomiast trzeci mandat dwa razy otrzymał kandydat T i raz kandydat V.

3.3.6 **Metoda Warren'a**

Metoda Warren'a i metoda Meek'a są do siebie bardzo zbliżone. Różnią się modyfikacją dokonaną przez C. H. E. Warren'a w 1994 roku, a dotyczącą niewłaściwego, zdaniem Warren'a, obciążania wyborców różnymi kosztami wyboru tego samego kandydata, w zależności od miejsca na liście preferencji. Jeśli byśmy przeanalizowali omówiony przykład metody Meek'a, to koszt wyboru kandydata S dla wyborców, których karty zaczynają się od RS, wynosi 0.28. Natomiast Warren proponuje, aby wszystkie głosy oddane na jednego z wybranych kandydatów kosztowały tyle samo, bez względu na miejsce danego kandydata na liście preferencji. W omawianym przypadku prowadzi to do innych obciążeń na drugim etapie przeliczania, gdyż każdy głosujący na kandydata R obciążany jest kosztem wynoszącym 20/49, podobnie wyborcy kandydata S „oddają" 20/58 swych głosów na S, a reszta podlega transferowi. Z obliczeń wynika, iż głosy „RSVUT" transferowane są na rzecz V z wagą wynoszącą 1-(20/49)-(20/58)=0.25, itd. Różnice między wagami z obu metod nie są duże, ale mogą prowadzić do innych wyników końcowych. Według metody Warren'a kandydaci R, S i U otrzymują mandat, metoda Meek'a wskazuje kandydat T zamiast kandydata U.

Rozdział 4. **System wyborczy Wielkiej Brytanii**

Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz uważają, iż egzemplikacyjną cechą Wielkiej Brytanii jest nieprzerwany rozwój narzędzi politycznych następujący z nieustępliwą ciągłością. Nie są to dzieje rewolucyjne, burzenia starego sytemu i budowania w jego miejsce nowego. Jest to historia amorficznych modyfikacji, bardzo nieuchwytnych przemian. Łatwo możemy wychwycić różnice pomiędzy ustrojem politycznym jednej epoki i kolejnej, które są oddalone od siebie o jeden wiek bądź więcej. Niezwykle trudno natomiast dostrzec zmiany przy komparacji dwóch okresów najbliższych pokoleń. Sporadycznie można wskazać dokładną datę ewolucji ustroju, wszystko odbywa się „około" tego albo innego roku lub nawet „w ciągu" tego czy owego pokolenia. Trudno, bowiem arbitralnie stwierdzić, kiedy system czysto monarchiczny przeszedł w demokrację, gdyż takich perturbacji, jak podkreśla Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz, nie było. [93]

4.1 **Rys historyczny**

Izba Gmin po raz pierwszy wyłoniła się jako odrębny organ w XIV wieku. Było to zgromadzenie doraźne, które zwoływał król w celu zaaprobowania podatków, zgromadzenie nie miało natomiast żadnych uprawnień ustawodawczych. Decydujący zwrot nastąpił w XVII wieku w wyniku wojny domowej i politycznych wstrząsów. W XVIII wieku parlament ustanowił zasadę, że rząd nie może sprawować władzy, jeśli nie ma poparcia większości posłów.

Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz systematyzują ewolucję ustroju politycznego Wielkiej Brytanii poprzez podział na cztery główne okresy. Okres pierwszy to kształtowanie się reprezentacji ogólnonarodowej, oddzielenie się parlamentu od władzy królewskiej. Na jego początek wskazują wiek XII, a koniec na XVI wiek. Okres ten uregulował w znacznym stopniu stosunki między władzą wykonawczą a ustawodawczą. Największym osiągnięciem tego okresu jest uchwalenie w 1215 roku Wielkiej Karty Swobód (*Magna Charta Liberatum*), która to:

- dawała okrojoną niezależność Radzie Królewskiej w sprawach finansowych i sądowych,

[93] Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz, *Ustrój polityczny Wielkiej Brytanii*, [w:] *Ustroje państw współczesnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, t. 1, 4. wyd., s. 9.

- zabraniała ściągania podatków bez zgody Rady Królewskiej,
- stanowiła zalążek sądów przysięgłych,
- regulowała kary majątkowe,
- stanowiła prawo oporu, czyli możliwość legalnego wystąpienia przeciw królowi w razie łamania przez niego postanowień Karty.[94]

To Rada Królewska, w której od 1215 roku zasiadali biskupi, opaci, baronowie i hrabiowie, a od 1265 roku, kiedy to również rycerstwo oraz mieszczanie zaczęli mieć swoją reprezentację, stała się Parlamentem i tę datę przyjmuje się jako rok jego powstania.[95] Kolejne istotne wydarzenie tego okresu, to podział Rady Królewskiej w XIV wieku na dwie izby: Izbę Lordów i Izbę Gmin. Wtedy też ustalono zasadę, która jest dziś standardem i podstawą światowego parlamentaryzmu, w myśl, której ważność każdej z ustaw gwarantowało jedynie poparcie obu izb i króla. Swoje decyzje parlament podejmował według zasady „kolejnego rozpatrywania sprawy przez obie izby"[96]. Od XV wieku mandat poselski jest rozumiany jako reprezentacja narodowa. W 1406 roku wydano przepisy regulujące powoływanie posłów do Izby Gmin. Co zaowocowało w XVIII wieku powstaniem instytucji wolnego mandatu poselskiego, który dawał posłowi swobodę głosowania.[97]

Drugi okres to czasy walki parlamentu z monarchią, uwieńczony ukształtowaniem się systemu parlamentarnego w XVII wieku. W 1628 roku król podpisał Petycję o Prawach (*Petition of Rights*), w których przyznawał się do łamania Wielkiej Karty Swobód i wielu innych wykroczeń. Nastąpił koniec absolutyzmu. Petycja o Prawach była kolejnym, po Wielkiej Karcie Swobód, krokiem do wzmocnienia pozycji parlamentu i rozwoju swobód obywatelskich.[98] Podstawowe i najbardziej znaczące akty prawne tego okresu, to: *Habeas Corpus Act*[99] z 1679 roku oraz Ustawa o Prawach (*Bill of Rights*) z 1689 roku[100]. Natomiast fundamentem kształtowania się demokracji parlamentarnej była uchwalona 1701 roku Ustawa o Następstwie Tronu (*Act of Settlemnet*) oraz Petycja o Prawach.

[94] Ibid., s. 11.
[95] Ibid., s. 9.
[96] Ibid., s. 11.
[97] Ibid.
[98] Ibid., s. 12.
[99] *Habeas Corpus Act* stanowi do dziś aktualną zasadę o zakazie aresztowania obywatela bez nakazu oraz gwarancję sprawiedliwego osądu
[100] Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz, „Ustrój polityczny Wielkiej Brytanii", op. cit., s. 12.

Trzeci okres to etap krzepnięcia systemu parlamentarno-gabinetowego w XVIII wieku i na początku wieku XIX.[101] Wtedy to do władzy doszła dynastia hanowerska[102], wywodzący się z niej królowie Jerzy I oraz Jerzy II nie byli obeznani z prawem i zwyczajami angielskimi, a nawet nie znali języka angielskiego i zachowali „pod angielską koroną niemiecki sposób myślenia"[103]. Nieznajomość języka spowodowała, że król nie był obecny na obradach Parlamentu i rządu, a jego rolę z czasem przejął Lord Skarbu, czyli premier. W 1782 roku wyklarowała się zasada, iż jeśli premier nie ma poparcia Izby Gmin, to król rozwiązuje izbę i ogłasza nowe wybory.

Okres czwarty to dominacja egzekutywy nad legislatywą, to czasy najnowsze. W 1832 roku następuje zniesienie cenzusu majątkowego i innych uregulowań obowiązujących niezmiennie od średniowiecza, natomiast reforma prawa wyborczego rozszerzyła prawo wyborczego na „solidną i szacowną klasę średnia"[104]. Od roku 1902 wszyscy brytyjscy premierzy rekrutowali się z posłów wybranych do parlamentu. Przed reformami wprowadzonymi w XIX wieku każdy okręg rządził się własnym prawem wyborczym. Większość okręgów wprowadzała do Izby Gmin po dwóch posłów. Prawo do głosowania mieli przeważnie tylko ludzie majętni. W latach osiemdziesiątych XIX wieku głosować mogła już większość dorosłych mężczyzn, choć właściciele przedsiębiorstw mogli oddawać głos dwa razy. Większość okręgów wprowadzała do parlamentu po jednym pośle. W 1918 roku przyznano prawo głosu wszystkim mężczyznom powyżej dwudziestego pierwszego roku życia i kobietom powyżej trzydziestego roku życia. Dziesięć lat później kobiety również mogły głosować po ukończeniu dwudziestego pierwszego roku życia. W 1949 roku zlikwidowano dwa ostatnie okręgi, które wyłaniały po dwóch posłów. W roku 1968 ustalono, że i kobiety, i mężczyźni mogą iść do urn wyborczych po ukończeniu osiemnastego roku życia. Jeszcze sto lat temu znaczną większość posłów stanowili właściciele ziemscy lub przedstawiciele warstwy kupieckiej. W połowie XX wieku wielu deputowanych wywodziło się z kręgów biznesu lub ze związków zawodowych. Dzisiaj w Izbie Gmin dominują prawnicy i etatowi działacze partyjni.[105]

---

[101] Ibid., s. 13.
[102] Dynastia hanowerska, to dynastia elektorów panująca w latach 1692-1803, a następnie królów Hanoweru panujących w latach 1814-1866 oraz królów Wielkiej Brytanii w latach 1714-1901. Zob. *Słownik dynastii Europy* pod red. Józefa Dobosza i Macieja Serwańskiego.
[103] Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz, „Ustrój polityczny Wielkiej Brytanii", op. cit., s. 13.
[104] Ibid., s. 14.
[105] *Brytyjskie wybory - system głosowania*, b.d., www.bbc.co.uk, 18.05.2019.

4.2 Zasady ustrojowe

Wielka Brytania jest dziedziczną monarchią konstytucyjną o parlamentarno-gabinetowym systemie rządów. Wielka Brytania nie posiada konstytucji w znaczeniu jednolitej ustawy zasadniczej, natomiast pod tym pojęciem rozumie się całość norm prawnych i zwyczajów, określających podstawy ustroju państwa, zasady działania władz państwowych oraz regulujące relacje między nimi. Zagadnienia te regulują normy pisanego prawa stanowionego i prawa precedensowego, a także tzw. konwenanse konstytucyjne, czyli niepisane zwyczaje.[106]

Na prawo konstytucyjne Wielkiej Brytanii składają się następujące źródła prawa:

1. Prawo Stanowione (*statute law*), czyli podstawowe akty państwowe przyjęte przez parlament:
    - *Magna Charta Liberatum* – 1215 rok,
    - *Petycja Prawa* – 1626 rok,
    - *Habeas Corpus Act* – 1679 rok,
    - *Bill of Rights* – 1689 rok,
    - *Ustawa Sukcesyjna* – 1701 rok,
    - Ustawy o funkcjonowaniu parlamentu – z 1911 i 1949 roku
    - Ustawy określające prawa wyborcze – z lat 1872, 1868, 1883, 1970, 1975, 1983, 1985, 1987 roku,
    - Ustawy o ustroju organów sprawiedliwości – 1971 rok,
    - Ustawy o ustroju samorządu lokalnego – 1972 rok,
    - *The Life Peerage Act* – 1958 rok – reforma Izby Lordów
    - Ustawa o prawie wyborczym lordów – 1963 rok,
    - Ustawa o Izbie Lordów (*The House of Lords Act*) – 1999 rok,
    - Ustawy o ministrach Korony – 1937 i 1964 rok.
2. Prawo Precedensowe (*case law*), czyli orzecznictwo sądowe. Wyroki stanowią precedensy, które stają się automatycznie częścią prawa.
3. Konwenanse Konstytucyjne (*convetions of the constitution*), czyli zwyczaje i praktyki, które stały się prawem poprzez włączenie ich do ustaw. Do

[106] *Wielka Brytania. Ustrój polityczny*, b.d., https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wielka-Brytania-Ustroj-polityczny;4575707.html.

najważniejszych konwenansów konstytucyjnych należy zaliczyć zasady regulujące funkcjonowania systemu parlamentarno – gabinetowego:

- obowiązek ustąpienia gabinetu, który stracił zaufanie Izby Gmin;
- kolegialna odpowiedzialność rządu przed Izbą Gmin za ogólną politykę i funkcjonowanie poszczególnych resortów;
- powierzenie misji tworzenia rządu przez króla liderowi ugrupowaniu, które posiada większość w Izbie Gmin;
- rezygnacja premiera jest równoznaczna z dymisją wszystkich członków rządu;
- obowiązek złożenia urzędu przez premiera, jeśli jego partia utraciła większość w Izbie Gmin;
- premier musi być posłem – członkiem Izby Gmin;
- zmiany w prawie wyborczym oraz ustroju parlamentu uzgadniane są przez obie partie polityczne na konferencji pod przewodnictwem przewodniczącego Izby Gmin – spikera;
- instytucje premiera, gabinetu, opozycji monarchy;
- zwoływanie sesji parlamentu, co roku.

4. Dzieła, Traktaty i Podręczniki Prawnicze, czyli zbiór nakazów i dyrektyw, które interpretuje się w sytuacji wykładni stosowania prawa.[107]

4.3 Partie polityczne

Model brytyjski to niezwykle stabilny dwupartyjny system z dwiema czołowymi partiami: Partią Pracy – potocznie laburzyści i Partią Konserwatywną – torysi. Ta stabilizacja w trwa od 1922 roku. Obok tych dwóch partii należy wymienić Liberalnych Demokratów, Partię Liberalną oraz Partię Niepodległości Zjednoczonego Królestwa. Regionalne znaczenie ma Szkocka Partia Narodowa i Partia Walii.

Partia Konserwatywna jest najstarszą partią polityczną w Europie i opowiada się za prywatną własnością i wolną przedsiębiorczością. W XVII wieku torysi popierali monarchię, gdyż wierzyli, iż jest ona czynnikiem hamującym wobec parlamentu oraz zakusów ich politycznych przeciwników – wigów. Dzisiejsi torysi-konserwatyści także

[107] Na podstawie Tomasz Goduń et al., *Wielka Brytania (Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej)*, [w:] *Mały leksykon systemów politycznych*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2004, 2. wyd.; Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz, „Ustrój polityczny Wielkiej Brytanii", op. cit.

opowiadają się za Koroną. W 1830 roku po raz pierwszy w odniesieniu do partii torysów użyto określenia „konserwatywna". Termin „torys", który w języku irlandzkim oznaczał „bandytę" lub „człowieka wyjętego spod prawa" i funkcjonuje po dziś dzień w odniesieniu do członków Partii Konserwatywnej. Początkowo partię tę utożsamiano głównie z właścicielami ziemskimi i arystokracją, potem również z klasą średnią. Jednak Partia Konserwatywna zabiega o poparcie wszystkich warstw i grup społecznych.[108] Warto tu wspomnieć, iż najbardziej znani premierzy Wielkiej Brytanii Sir Winston Churchill i Margaret Thatcher wywodzili się z Partii Konserwatywnej.

Partia Pracy zrodziła się z ruchu związkowego w 1900 roku. Głównym celem, jaki jej przyświecał, była obrona interesów klasy robotniczej. Po I Wojnie Światowej nastąpił schyłek brytyjskiej Partii Liberalnej, a jej miejsce i wiodącą siłą opozycyjną stała się Partia Pracy, która dwukrotnie doszła do władzy, ale jej rządy były krótkotrwałe. Dopiero po II Wojnie Światowej wzmocniła znacznie swoją pozycję, gdyż oferowała wizję lepszego życia po trudnych latach wojennego niedostatku.[109]

Partia Liberalna narodziła się w wyniku politycznych zawirowań w 1832 roku, kiedy to „liberałowie" i „radykałowie" coraz częściej zaczęli kwestionowali władzę wigów wywodzących się w znacznym stopniu z arystokracji. Rozłam w szeregach torysów to ułatwił. Wielu z nich przeszło na stronę liberałów. W konsekwencji tego rozłamu w połowie XIX wieku powstała Partia Liberalna. Po wyborach parlamentarnych w 1868 roku lider partii, William Gladstone, utworzył rząd, a liberałowie sprawowali rządy w Wielkiej Brytanii na przemian z konserwatystami aż do I Wojny Światowej, po której rozłamy w Partii Liberalnej spowodowały, iż to Partia Pracy stała się główną siłą opozycyjną.[110]

4.4 System prawa wyborczego

Czynne prawo wyborcze do parlamentu brytyjskiego posiadają mieszkający w Wielkiej Brytanii obywatele Brytyjskiej Wspólnoty Narodów (Commonwealth) i Republiki Irlandii oraz imigranci, którzy uzyskali status rezydentów. Natomiast nie mają prawa do głosowania członkowie Izby Lordów, więźniowie odsiadujący wyrok, osoby chore umysłowo oraz skazane za przestępstwa wyborcze. Rodzina królewska może

[108] *Brytyjskie wybory - partie*, b.d., www.bbc.co.uk, 18.05.2019.
[109] Ibid.
[110] Ibid.

głosować, ale nie korzysta z tego prawa, gdyż monarcha, który jest symbolem jedności narodowej, nie może być stronniczy politycznie, a oddając głos musiałby opowiedzieć się za którąś ze startujących partii politycznych. Bierne prawo wyborcze przysługuje obywatelom Zjednoczonego Królestwa, państw Commonwealthu i Republiki Irlandii po ukończeniu dwudziestu jeden lat, a pozbawione go są następujące kategorie wyborców:

- skazani na karę pozbawienia wolności, którzy właśnie odbywają karę
- bankruci, w czasie sześciu miesięcy od sądowego ogłoszenia upadłości,
- osoby głuche i nieme, na podstawie precedensu *Whitrlocke* z 1766 roku,
- osoby skazane za zdradę na podstawie ustawy *Forfeiture Act* z 1870 roku (zmienionej przez ustawę *Criminal Law Act* z 1967 roku),
- do 2001 roku prawa wybieralności pozbawieni byli przedstawiciele kleru, ustawą *House of Commons* (*Removal of Clergy Disqualification*) *Act* z 2001 roku zakaz ten został zniesiony; dotyczy on nadal jedynie dwudziestu sześciu przedstawicieli Kościoła anglikańskiego zasiadających w Izbie Lordów.[111]

Na poniższym rysunku [112] przedstawiono systemy obowiązujące w poszczególnych wyborach na terenie Wielkiej Brytanii.

Rysunek 15. System głosowania stosowany w poszczególnych wyborach w Wielkiej Brytanii

System głosowania	Wybory, w których jest stosowany
First Past the Post (FPTP) **System FPTP, tzw.: „pierwszy na mecie" większości względnej** (zwycięzca bierze wszystko – wyborca wybiera tylko jednego kandydata spośród zgłoszonych)	Izba Gmin Wybory lokalne w Anglii i Walii
The Supplementary Vote **System głosu uzupełniającego**	Burmistrz Londynu i wszyscy inni wybierani burmistrzowie Anglii i Walii, gdzie jest więcej niż dwóch kandydatów. Komisarze ds. policji i przestępczości
System pojedynczego głosu przechodniego *Single Transferable Vote (STV)**	Zgromadzenie Irlandii Północnej Wybory do Parlamentu Europejskiego w Irlandii Północnej Wybory lokalne w Szkocji Wybory lokalne w Irlandii Północnej
System dodatkowego reprezentanta *Additional Member System*	Parlament Szkocji Zgromadzenie Narodowe Walii Zgromadzenie Londynu
System zamkniętych list partyjnych *Closed Party List system*	Wybory do Parlamentu Europejskiego w Wielkiej Brytanii

Źródło Andrzej Krasnowolski, *Procedury wyborcze w krajach europejskich*

[111] S. Grabowska, *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*, red. K. Składowski, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Kraków 2006, s. 49.
[112] Zob. podrozdział 4.4.2. str. 62.

4.4.1 **Wybory do Izby Gmin**

Do roku 2011, w którym to przyjęto ustawę o długości kadencji parlamentu (*Fixed-term Parliaments Act 2011*), długość kadencji nie była ściśle określona, obecnie ma pełne pięć lat, ustawa o parlamencie z 1911 roku wyznaczała jedynie ramy czasowe na maksymalny czas lat pięciu i nie krótszy niż jeden rok. Wybory przedterminowe mogą być rozpisane w dwóch przypadkach:

1. Izba Gmin uchwali wotum nieufności dla rządu, z zastrzeżeniem, jeśli w ciągu czternastu dni powstanie nowy rząd, który uzyska wotum zaufania, to wybory przedterminowe nie będą rozpisane;
2. Izba Gmin postanowi rozpisać wcześniejsze wybory, jednak uchwałę w tej sprawie muszą poprzeć dwie trzecie spośród całkowitej liczby deputowanych (obecnie 434 spośród 650).

Wybory odbywają się w jednomandatowych okręgach wyborczych, są jednoturowe z warunkiem uzyskania większości względnej (*First Past the Post*). Do zgłoszenia kandydatury wystarcza pisemne poparcie jedynie dziesięciu uprawionych do głosowania oraz wpłacenie kaucji w wysokości pięciuset funtów, która przepada, o ile kandydat uzyskał mniej niż pięć procent głosów w danym okręgu.[113] Głosowanie do Izby Gmin jest tajne. Nazwiska kandydatów umieszczone są na karcie do głosowania w kolejności alfabetycznej. Kandydaci zarejestrowanych partii politycznych mogą obok swojego nazwiska umieścić nazwę partii i jej emblemat, pozostali mogą być oznaczeni jako niezależni. Wyborca głosując stawia znak „X" obok popieranego kandydata i wrzuca kartę do urny. Ciekawostką jest, iż jeśli wyborca popełnił błąd przy wypełnianiu karty do głosowania, to przewodniczący komisji może mu wydać dodatkową kartę do głosowania.[114] Wyniki wyborów są ogłaszane na drugi dzień po wyborach. Liczenie głosów rozpoczyna się w ciągu czterech godzin od zamknięcia lokali wyborczych. Wyniki w każdym jednomandatowym okręgu wyborczym są ogłaszane w miejscu ich liczenia przez przewodniczącego komisji wyborczej, a następnie są przesyłane Sekretarzowi Korony, który wpisuje nazwiska nowo wybranych posłów do księgi przechowywanej w Urzędzie Korony. Wyniki są przekazywane niezwłocznie po

[113] Piotr Sarnecki, *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005, s. 32.
[114] S. Grabowska, *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*..., op. cit., s. 52.

zakończeniu liczenia, na ogół w piątek we wczesnych godzinach rannych, gdyż dniem głosowania w Wielkiej Brytanii zwyczajowo jest pierwszy czwartek maja.[115]

Wybory uzupełniające do Izby Gmin przeprowadzone są w kilku przypadkach: śmierci posła, zrezygnowania przez posła z pełnienia mandatu, wykluczeniu go ze składu Izby Gmin, nadania parostwa lub objęcia urzędu objętego zakazem łączenia z członkostwem w parlamencie.[116] Wybory uzupełniające przeprowadzone są według takiej samej procedury jak regularne wybory.

Mandatu poselskiego nie można łączyć z:

- zatrudnieniem w służbie cywilnej Korony – w tej kategorii mieszczą się wszyscy urzędnicy państwowi,
- piastowaniem funkcji sędziowskich – nie dotyczy sędziów pokoju,
- zatrudnieniem na pełnym etacie we wszystkich siłach policyjnych,
- służbą czynną w regularnych siłach zbrojnych Korony – nie dotyczy osób przeniesionych w stan spoczynku oraz rezerwistów,
- zasiadaniem w okręgach ustawodawczych działających poza Wspólnotą, z wyłączeniem parlamentu Republiki Irlandii;
- piastowaniem innych stanowisk wymienionych w ustawie.[117]

4.4.2 **Wybory do zarządów terytorialnych**

W odniesieniu do Wielkiej Brytanii nie jest adekwatne posługiwanie się terminem, ogólnie przyjętym w Polsce, „samorząd terytorialny", ze względu na specyfikę zarządu terytorialnego, a w szczególności na brak dualizmu administracyjnego. W Wielkiej Brytanii nie funkcjonuje odpowiednik polskiej rządowej administracji ogólnej, nie ma również przedstawiciela w jednostkach terytorialnych ani rząd, ani monarcha.[118]

We wszystkich jednostkach podziału terytorialnego występują organy, które są wyłaniane w wyborach powszechnych i które posiadają osobowość prawną. Każdy

[115] Andrzej Krasnowolski, *Procedury wyborcze w krajach europejskich*..., op. cit., s. 107.
[116] Ewa Gdulewicz i Wojciech Kręcisz, „Ustrój polityczny Wielkiej Brytanii", op. cit., s. 23.
[117] S. Grabowska, *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*..., op. cit., s. 52.
[118] Piotr Sarnecki, *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*..., op. cit., s. 67.

z krajów tworzących Wielką Brytanię ma swój odrębny, charakterystyczny system samorządu terytorialnego. W Anglii podział jest następujący:

- regiony,
- hrabstwa,
- dystrykty,
- parafie świeckie.

Wyjątkową pozycję ustrojową ma region Londyn z wybieranym w wyborach powszechnych burmistrzem oraz współrządzącym z nim zgromadzeniem. W pozostałych istnieją gremia oparte o wolontariat. W hrabstwach funkcjonuje rada, która jest wybierana w wyborach powszechnych. W dystryktach działają ciała kolegialne – rady, które mogą wskazywać burmistrza, ale może też być on wybierany wyborach powszechnych i wtedy posiada szersze kompetencje, a nie tylko wskazane przez radę. Specyficzną i nieznaną szerzej formą zarządu terytorialnego jest parafia świecka, w której kluczową rolę pełni zgromadzenie parafii, które zwoływane jest raz do roku. Istnieje możliwość powołania rady przez zgromadzenie parafii, ale najczęściej wszystkie decyzje podejmowane są podczas zgromadzenia w drodze głosowania przez wszystkich uprawnionych.[119]

Północna Irlandia jest podzielona na jedenaście hrabstw. Podkreślić należy, iż północnoirlandzkie rady nie posiadają takich samych kompetencji, jak ich odpowiedniki w innych krajach Wielkiej Brytanii, gdyż na przykład nie odpowiadają za edukację czy infrastrukturę drogową. W Szkocji natomiast podział administracyjny liczy trzydzieści dwie jednolite rady, w których zasiadają radni wybierani na czteroletnie kadencje. W Walii zaś występują dwadzieścia dwie jednostki podziału terytorialnego i one odpowiadają za zaspokajanie potrzeb mieszkańców danego terenu.[120]

Na rysunku piętnastym niniejszej pracy przedstawiono system wyborczy obowiązujący w poszczególnych wyborach na terenie Wielkiej Brytanii. Nie jest on jednolity, jeśli chodzi o zarządy terytorialne tak jak ma to miejsce w Polsce. W Anglii i Walii obowiązują jednomandatowe okręgi wyborcze i zasada większości względnej, czyli wyborca może wskazać tylko jednego spośród kandydatów. Burmistrz Londynu i inni, którzy są wybierani w wyborach powszechnych w Anglii i Walii, a także komisarze

[119] B. Biga, *Samorząd lokalny w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Sprawne państwo Reformy samorządu lokalnego w wybranych krajach*, red. S. Mazur, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2015, s. 175.
[120] Ibid.

do spraw policji i przestępczości są wybierani systemem głosu uzupełniającego *The Supplementary Vote.* System głosu uzupełniającego jest bardzo podobny do systemu głosowania alternatywnego. Głosujący są ograniczeni tylko do pierwszego i drugiego wyboru preferencji. Wyborca zaznacza krzyżyk w jednej kolumnie dla swojego pierwszego kandydata preferencji i – jeśli chce – drugi krzyżyk w drugiej kolumnie dla drugiej preferencji. Karty do głosowania są liczone i jeśli któryś kandydat otrzymał więcej niż pięćdziesiąt procent głosów z pierwszej preferencji, to zostaje wybrany. Jeśli żaden z kandydatów nie osiągnie progu pięćdziesięciu procent, dwóch kandydatów z największą liczbą głosów zostaje, a pozostali kandydaci zostają wyeliminowani. Drugie preferencje na kartach do głosowania wyeliminowanych kandydatów zostają policzone i dodane do głosów pierwszych preferencji dwóch pozostawionych kandydatów. Kandydat z największą liczbą głosów na koniec tego procesu zostaje wybrany.[121] System pojedynczego głosu przechodniego używany jest podczas wyborów do Zgromadzenia Irlandii Północnej, podczas wyborów lokalnych w Szkocji i Irlandii Północnej. System dodatkowego reprezentanta używany jest podczas wyborów do Zgromadzenia Narodowego Walii, Zgromadzenia Londynu i Parlamentu Szkocji.

4.5 Analiza wyborów do Izby Gmin w 2015 roku

7 maja 2015 roku odbyły się w Wielkiej Brytanii wybory parlamentarne. Zwyciężyła Partia Konserwatywna, która uzyskała trzysta trzydzieści jeden z sześciuset pięćdziesięciu mandatów do Izby Gmin. Partia Pracy zdobyła dwieście trzydzieści dwa mandaty. Największym przegranym była Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa, która mimo uzyskania trzeciego wyniku pod względem zdobytych głosów, uzyskała tylko jeden mandat. Dla porównania Liberalni Demokraci, którzy zdobyli o około milion czterysta tysięcy mniej głosów, uzyskali aż osiem mandatów. Natomiast Szkocka Partia Narodowa, która zdobyła o ponad połowę mniej głosów, uzyskała pięćdziesiąt sześć mandatów. Wynika to ze specyfiki jednomandatowych okręgów wyborczych. Poniższy rysunek obrazuje wyniki wyborów w 2015 roku.

[121] *Voting systems in the UK*, b.d., https://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/voting-systems/, 19.05.2019.

Rysunek 16. Wyniki wyborów do Izby Gmin w 2015 roku

	Partia	Liczba miejsc	Zmiana[b]	Liczba głosów	% głosów	Zmiana (%)[b]
	Partia Konserwatywna[a]	331	+24	11 334 920	36,9	+0,8
	Partia Pracy	232	-26	9 347 326	30,4	+1,5
	Szkocka Partia Narodowa	56	+50	1 454 436	4,7	+3,1
	Liberalni Demokraci	8	-49	2 415 888	7,9	-15,2
	Demokratyczna Partia Unionistyczna	8	0	184 260	0,6	0
	Sinn Féin	4	-1	176 232	0,6	0
	Plaid Cymru	3	0	181 694	0,6	0
	Socjaldemokratyczna Partia Pracy	3	0	99 809	0,3	0
	Ulsterska Partia Unionistyczna	2	+2	114 935	0,4	0
	Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa	1	+1	3 881 129	12,6	+9,5
	Partia Zielonych Anglii i Walii[c]	1	0	1 157 613	3,8	+2,8
	Pozostałe partie i kandydaci niezależni	1	0	288 412	0,9	-2,6
	Partia Sojuszu Irlandii Północnej	0	-1	61 556	0,2	+0,1
	Łącznie	**650**		**30 698 210**		

Źródło *Wikipedia*

Na przykładzie Partii Niepodległości Zjednoczonego Królestwa widać wyraźnie podstawą cechę JOW-ów, która przez przeciwników nazywana jest wadą, a przez zwolenników zaletą, czyli zasadę zwycięzca bierze wszystko W całym kraju oddało na tę partię głos prawie cztery miliony wyborców, a partia otrzymała tylko jeden mandat. Socjaldemokratyczna Partia Pracy z poparciem trzydziestoośmiokrotnie niższym, uzyskała aż trzy mandaty.

Rozdział 5. **System wyborczy Irlandii**

Irlandia jest republiką konstytucyjną z parlamentarnym systemem rządów. Irlandia zajmuje większość terytorium wyspy o tej samej nazwie. Stolicą i największym miastem jest Dublin, który znajduje się po wschodniej stronie wyspy. Władza ustawodawcza (*Oireachtas*), składa się z izby niższej (*Dáil Éireann*), izby wyższej (*Seanad Éireann*) i prezydenta (*Uachtarán*), który pełni funkcję reprezentacyjnej głowy państwa, ale posiada pewne ważne uprawnienia i obowiązki. Szefem rządu jest premier (*Taoiseach*), który jest wybierany przez izbę niższą i mianowany przez prezydenta. Prezydent z kolei mianuje pozostałych ministrów rządowych.

5.1 **Historia polityczna**

Historia Irlandii naznaczona jest nieustającymi konfliktami z Anglikami, którzy przez wieki władali niepodzielnie wyspą. W 1169 roku rozpoczął się podbój Irlandii przez rycerzy anglonormandzkich, lenników Henryka II Plantageneta, który następnie przyjął tytuł pana Irlandii.[122] W końcu XV wieku dynastia Tudorów rozpoczęła systematyczny podbój całego terytorium Irlandii.[123] Król Henryk VIII zmusił parlament irlandzki do uznania go głową Kościoła w Irlandii oraz w 1541 roku przyjął tytuł króla Irlandii.[124] Od tego czasu narodowy opór przybrał również charakter religijny i umacniał przywiązanie Irlandczyków do katolicyzmu. Angielska kolonizacja stała się przyczyną powstań, które były krwawo tłumione. Po powstaniach władze angielskie przeprowadzały masowe konfiskaty ziem i organizowały kolonizowanie Irlandii przez osadników angielskich i szkockich. Po roku 1691 katolików pozbawiono wszelkich praw cywilnych i ekonomicznych, nastąpiła tzw. hegemonia protestancka[125]. Stało się to przyczyną emigracji trwającej od XVII wieku. Emigracja przybrała masowe rozmiary w latach 1845-1849 w wyniku wielkiego głodu, który był spowodowany zarazą ziemniaczaną.[126] Wysoka śmiertelność z powodu głodu, szacuje się, że zmarło wtedy ok.

[122] Stanisław Grzybowski, *Historia Irlandii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1998, 2. wyd., s. 81–84.
[123] Zob. Ibid., s. 120–154.
[124] Ibid., s. 126.
[125] Ibid., s. 202.
[126] Ibid., s. 242–243.

półtora miliona osób, i emigracja spowodowały, że liczba ludności Irlandii spadła z dziewięciu milionów w 1845 roku[127] do niecałych czterech i pół miliona w roku 1911.

Wzrost poczucia narodowego w drugiej połowie wieku XVIII zapoczątkował walkę o odzyskanie samodzielności państwowej. Resztki samodzielności państwowej zniesiono w roku 1800, narzucając unię realną Irlandii z Wielka Brytanią i tworząc Zjednoczone Królestwo, od 1801 roku Irlandia miała swoją reprezentację w Izbie Gmin. Dążenia te znajdowały wyraz bądź w walce zbrojnej (m.in. powstanie wielkanocne w roku 1916), bądź w działaniach pokojowych na rzecz równouprawnienia katolików, które to zostało osiągnięte w 1829 roku, przyznania ziemi irlandzkim chłopom, czy wreszcie autonomii Irlandii. Ruchom patriotycznym przewodziły następujące organizacje: Towarzystwo Zjednoczonych Irlandczyków, Sinn Féin (My Sami), fenianie oraz wybitni przywódcy narodowi jak Daniel O'Connell. Prowadzono działania na rzecz przywrócenia znajomości języka irlandzkiego, który do XIX wieku prawie zupełnie został wyparty przez język angielski i wspierania kultury narodowej – odrodzenie celtyckie.[128]

W 1912 roku oczekiwana przez Irlandczyków Ustawa o Rządzie Krajowym, która miała stworzyć parlament irlandzki mający się zajmować problemami lokalnymi, nie została uchwalona, gdyż wybuchł protest tych mieszkańców Irlandii, którzy byli nastawieni lojalistycznie, byli to głównie mieszkańcy północnej części wyspy Ulsteru. Niemniej jednak ustawa o autonomii irlandzkiej została w końcu uchwalona w 1914 roku, niestety wybuch I wojny światowej opóźnił wprowadzenie jej w życie. Należy tu zaznaczyć, iż owa ustawa wprowadzała pojedynczy głos przechodni jako ordynację wyborczą do irlandzkiego parlamentu. 21 stycznia 1919 roku deputowani partii Sinn Féin utworzyli w Dublinie zgromadzenie narodowe i proklamowali republikę Irlandii. Walki Irlandzkiej Armii Republikańskiej z wojskami brytyjskimi zakończono traktatem z 6 grudnia 1921 roku, na mocy którego dokonano podziału wyspy. Z dwudziestu sześciu hrabstw utworzono Wolne Państwo Irlandzkie o statusie dominium, natomiast sześć hrabstw północno-wschodnich pozostawiono w granicach Wielkiej Brytanii i tak powstała Irlandia Północna. Po utworzeniu Wolnego Państwa Irlandzkiego wybuchła krótka bratobójcza wojna domowa pomiędzy tymi, którzy akceptowali traktat i status dominium, i tymi, którym zależało jedynie na pełnej niepodległości i jedności Irlandii.

[127] Ibid., s. 244.
[128] Ibid., s. 229–240.

Ta wojna domowa, która skończyła się klęską zwolenników pełnej suwerenności, przez kolejne dekady miała kolosalny wpływ na nastroje i powiązania polityczne w Irlandii.[129]

Przez pierwsze dwa dziesięciolecia po uzyskaniu niepodległości w 1922 roku, konsolidowane były instytucje państwowe i tworzyła się polityczna stabilizacja. Wtedy też powstawały zręby współczesnego systemu partyjnego Irlandii.[130] Konstytucja z 1937 roku[131] oraz ustawa o Republice Irlandii z 1948 roku zerwały ostatnie formalne związki z Wielką Brytanią[132]. Podczas II wojny światowej Irlandia pozostała neutralna[133]. Neutralność militarną zachowuje do czasów obecnych, nie wstąpiła do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO[134].

5.2 Zasady ustrojowe

Irlandia jest republiką, w której obowiązuje konstytucja z 1937 roku. Konstytucja proklamowała suwerenne państwo pod nazwą *Éire* – Irlandia. Konstytucja określa formę oraz uprawnienia i funkcje prezydenta, obu izb parlamentu, rządu, struktury i uprawnienia sądów oraz podstawowe prawa obywateli – prawa osobiste, edukacja, rodzina, religia oraz własność prywatna. Ustawa o Republice Irlandii, która weszła w życie w roku 1949, jest obok konstytucji ustawą określającą zasady ustrojowe. Głową państwa jest prezydent, wybierany na siedem lat w głosowaniu powszechnym i bezpośrednim. Kompetencje prezydenta są mocno ograniczone. Prezydent powołuje premiera na wniosek izby niższej parlamentu, a na wniosek premiera rozwiązuje parlament. Prezydent ma prawo odesłać projekt ustawy do Sądu Najwyższego w celu stwierdzenia jej zgodności z konstytucją. Prezydent jest nominalnie dowódcą sił zbrojnych.

Władza ustawodawcza należy do dwuizbowego parlamentu (Oireachtas), złożonego z izby niższej – izby deputowanych (Dáil Éireann) i izby wyższej – Senatu (Seanad Éireann). Izba niższa liczy stu sześćdziesięciu sześciu posłów, wybieranych na okres nie dłuższy niż pięć lat w głosowaniu powszechnym i bezpośrednim. Izba deputowanych ma najwyższe uprawnienia ustawodawcze, budżetowe i kontrolne wobec rządu. Senat liczy sześćdziesiąt osób: jedenastu senatorów mianowanych przez premiera,

[129] Ibid., s. 268–282.
[130] Ibid., s. 283.
[131] Ibid., s. 286.
[132] Ibid., s. 290.
[133] Ibid., s. 289.
[134] Ibid., s. 290.

trzech wybieranych przez uniwersytety oraz czterdziestu sześciu przedstawicieli grup zawodowych, zorganizowanych w pięć kurii.

Władzę wykonawczą sprawuje rząd z premierem (Taoiseach) na czele. Rząd i premier mają bardzo szerokie kompetencje. W Irlandii obowiązuje system parlamentarno-gabinetowy, czyli rząd jest odpowiedzialny politycznie przed izbą niższą parlamentu.

Wymiar sprawiedliwości należy do niezawisłych sądów, w których zgodnie z konstytucją sprawiedliwość wymierzana jest publicznie. Irlandzki system sądownictwa tworzą następujące szczeble: sądy dystryktowe, obwodowe, Sąd Naczelny oraz Sąd Najwyższy jako sąd apelacyjny ostatniej instancji. Sędziów powołuje prezydent, zasięgając opinii rządu.

5.3 Partie polityczne

W konstytucji Irlandii z 1937 roku nie używa się terminu „partie polityczne", jednak w jej art. 40 pkt. 6 sformułowane zostało prawo obywateli do tworzenia stowarzyszeń i związków, które to prawo stanowi konstytucyjną podstawę do tworzenia i do działania partii politycznych.[135]

W Irlandii istnieje system wielopartyjny. Od lat trzydziestych ubiegłego wieku dwiema najsilniejszymi i rywalizującymi partiami są:

- *Fianna Fáil*, partia narodowo-republikańska, założona w 1926 roku przez przeciwników traktatu z 1921 roku;
- *Fine Gael*, partia chrześcijańsko-demokratyczna, założona w 1933 roku przez zwolenników traktatu.[136]

Do liczących się partii należą:

- Partia Pracy (*Labour Party*), partia socjaldemokratyczna powiązana ze związkami zawodowymi, założona w 1912 roku;
- Postępowi Demokraci (*PD, Progressive Democrats*), partia liberalna, założona w 1985 roku;

[135] Andrzej Bisztyga, *System partyjny Republiki Irlandii*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis", 2007, nr 3, s. 140.
[136] *Irlandia. Partie polityczne*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Irlandia-Partie-polityczne;4574339.html.

- Lewica Demokratyczna (*Democratic Left*), partia socjalistyczna, założona w 1992 roku.[137]

Fianna Fail to partia republikańsko-narodowa, która głosi przywiązanie do tradycji narodowej i rodzinnej oraz stawia nacisk na kultywowanie języka irlandzkiego. Sama swój program określa jako centrowy. Historycznie taka też jest pozycja *Fianna Fail*, pomiędzy konserwatywną *Fine Gael'a* lewicową *Labour Party*. Jej początkowy elektorat to niższe warstwy klasy średniej i mniej zamożni rolnicy. Współcześnie trudno wskazać fundamentalne podziały klasowe przebiegające między wyborcami *Fianna Fail* i *Fine Gael*. Jeden z konstruktorów irlandzkiej państwowości Éemon de Valera to założyciel partii *Fianna Fail*, określił on kierunek poszukiwań społecznego poparcia dla partii w wypowiedzi: „Starajcie się przede wszystkim dotrzeć do sprzedawców, a nie do właścicieli sklepów"[138]. Realizacja tego postulatu przyniosła wymierne efekty wyborcze, dodatkowo poparty on był treściami patriotycznymi, których symbolicznym wyrazem jest inne, słynne zdanie Éemon de Valera: „Kiedy chcę się dowiedzieć, co myśli naród irlandzki, pytam o to moje serce" [139] . Należy tu wspomnieć, iż nadrzędnym i długofalowym celem partii jest powstanie suwerennej, zjednoczonej, złożonej z trzydziestu dwóch hrabstw Republiki Irlandii. *Fianna Fail* jest zdecydowanie największą partią polityczną Irlandii i charakteryzuję ją wysoki stopień zorganizowania.[140]

Drugą co do wielkości partią Irlandii jest *Fine Gael*. Partia o charakterze pragmatycznym jest kontynuatorką tradycji traktatu z 1921 roku. *Fine Gael* nie widzi potrzeby przywrócenia języka irlandzkiego, a nawet optuje za zniesieniem dwujęzyczności. Jest zdecydowanie bardziej nastawiona na aspekty ekonomiczne. Opowiada się za zacieśnieniem integracji europejskiej i zwiększeniem kontaktów z organizacjami europejskimi. Jej elektorat rekrutował się początkowo z bogatszych warstw społecznych: zamożniejsi rolnicy i burżuazja, jednak obecnie wyborcy obu głównych partii wywodzą się z podobnych grup irlandzkiego społeczeństwa i zdecydowanie doszło do zatarcia różnic klasowych ich elektoratów.[141]

[137] Ibid.
[138] Cyt. za Andrzej Bisztyga, *System partyjny Republiki Irlandii*..., op. cit., s. 137.
[139] Cyt. za ibid.
[140] Ibid., s. 136–139.
[141] Ibid., s. 139–142.

Partia Pracy plasuje się w gronie trzech największych irlandzkich partii politycznych i w tym gronie jest jedyną o socjaldemokratycznym charakterze i lewicowej genezie. Historycznie to polityczne skrzydło Irlandzkiego Związku Transportowców i Robotników, a pod koniec lat trzydziestych XX wieku Partia Pracy wyodrębniła się ze struktur związkowych. Poprzez zajęcie indyferentnego stanowiska w sprawie traktatu z 1921 roku partia mogła zachować swoją socjalną tożsamość. Czynnikiem osłabiającym w przeszłości Partię Pracy były częste rozłamy, szczególnie rozpad ruchu na część południową, irlandzką i północną, czyli skrzydło obejmujące Irlandię Północną oraz wyodrębnienie Narodowej Partii Pracy w roku 1943. Ciekawostką jest, iż elektorat Partii Pracy wywodził się początkowo z obszarów wiejskich, ta sytuacja stopniowo ulegała zmianie i partia zdobyła elektorat miejski. Partia Pracy, mimo lewicowej genezy, nie była nigdy radykalnie lewicowa i wystrzegała się „antychrześcijańskiej i komunistycznej infiltracji". Ciekawostką jest, iż w 1939 roku na wniosek irlandzkich biskupów Partia Pracy usunęła ze swego statutu postanowienie o dążeniu do ustanowienia republiki robotniczej.[142]

5.4 System prawa wyborczego

Konstytucja Irlandii stanowi w artykule 16 § 2 punkt 5, iż „Członkowie Dáil Éireann są wybierani w systemie reprezentacji proporcjonalnej z zastosowaniem pojedynczego głosu przechodniego."[143]. Stu sześćdziesięciu sześciu posłów wybieranych jest co pięć lat z czterdziestu dwóch okręgów wyborczych, trzymandatowych, czteromandatowych lub pięciomandatowych, gdyż konstytucja stanowi a artykule 16 § 2 punkt 6, iż „Żadna ustawa nie można zmniejszyć liczby mandatów przypadających na okręg wyborczy poniżej trzech."[144].

Kandydaci na kartach wyborczych umieszczeni są w porządku alfabetycznym. Jeśli kandydat sobie zażyczył obok jego nazwiska widnieje emblemat i nazwa partii, do której należy oraz fotografia. Przykładową kartę do głosowania przestawia rysunek poniżej. Na karcie widać wszystkie wymienione elementy, które w opinii autora niniejszej pracy, ułatwiają podjęcie ostatecznej decyzji przy urnie.

[142] Ibid., s. 142–144.
[143] Sabina Grabowska, tłum., *Konstytucja Irlandii*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006.
[144] Ibid.

Rysunek 17. Przykładowa karta do głosowania w wyborach do parlamentu Irlandii

	Candidate		Vote
Labour	**BURTON, Joan** (The Labour Party) Dáil Éireann, Dublin 2; Dáil Deputy		
FINE GAEL	**DENNISON, Kieran** (Fine Gael) Fernleigh Close, Castleknock; Councillor and businessman		1
SF	**DONNELLY, Paul** (Sinn Féin) Lohunda, Clonsilla; community activist		
Socialist Party	**HIGGINS, Joe** (Socialist Party) Briarwood Lawns, Mulhuddart; MEP		
FIANNA FÁIL	**LENIHAN, Brian** (Fianna Fáil) Somerton Road, Strawberry Beds; Dáil Deputy and Barrister		
FIANNA FÁIL	**McGUINNESS, David** (Fianna Fáil) Sheephill Avenue, Blanchardstown; Councillor and teacher		
Labour	**NULTY, Patrick** (The Labour Party) Edgewood Lawns, Blanchardstown; Councillor		
GREEN PARTY	**O'GORMAN, Roderick** (The Green Party) The Plaza, Blanchardstown Village; lawyer		
FINE GAEL	**VARADKAR, Leo** (Fine Gael) Rosehaven, Carpenterstown; Dáil Deputy and medical doctor		2

Źródło https://irishelectionliterature.com/

W Irlandii używana jest metoda pojedynczego głosu przechodniego z kwotą Droopa i częściowo losowym transferem. Nadwyżki są przekazywane w kolejności od największej do najmniejszej i nie ma odstępstw od tej reguły. Dodatkowa zasada stanowi, iż głosy transferowane są wtedy, gdy ich przetransferowanie wpłynie na przebieg przeliczania głosów, tzn. spowodują, iż jeden z kandydatów zostanie wybrany bądź zmienią kolejność na końcu listy, co może z kolei wpłynie na kolejność eliminacji kandydatów. Eliminacja kandydatów może następować grupami. W Centrach Liczenia Głosów (Count Centres) głosy liczone są publicznie. Przebieg liczenia głosów musi być rejestrowany i opisywany, natomiast wyniki kolejnych przeliczeń są niezwłocznie publikowane w mediach.[145]

[145] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza", op. cit.

W Irlandii transferuje się głosy w sposób częściowy. Po otwarciu wszystkich urn wyborczych z danego okręgu karty są mieszane razem, a następnie dzielone wedle pierwszych preferencji. Gdy kandydat przekroczy kwotę i zachodzi potrzeba transferu, jego głosy grupowane wedle następnej i tylko tej preferencji. Karty się układa w odpowiednie stosy. Teraz urzędnik wyborczy dzieli liczbę głosów nadwyżkowych przez całkowitą liczbę transferowalnych głosów i wybiera z każdej z grup odpowiednią do obliczonego ilorazu liczbę głosów – z góry stosu – i fizycznie przekłada karty na stos odpowiedniego z kandydatów. Transfery w kolejnych przeliczeniach dokonywane są identycznie, z jednym zastrzeżeniem, iż w takim przypadku tylko głosy z ostatniego transferu, który trafił do kandydata, są brane pod uwagę.[146]

Należy zwrócić uwagę na trzy istotne elementy wyżej opisanej procedury:

1. schemat transferu odpowiada omówionemu w niniejszej pracy w rozdziale trzecim schematowi Gregory'ego – reguły senatorskie[147];
2. głosy nietransferowalne w danym przeliczeniu nie są brane pod uwagę podczas obliczania ułamka głosów podlegających transferowi, co powoduje, iż głosy z zaznaczoną następną preferencją zyskują na wadze;
3. procedura zawiera w sobie element probabilistyczny[148], może to potencjalnie spowodować różne rozstrzygnięcia, w zależności od tego, jak wymieszane zostaną głosy po otwarciu urn. Praktyka pokazuje jednak, iż wpływ ten jest znikomy i pomijalny.[149]

Istotne jest, iż na dowolnym etapie liczenia głosów kandydaci mogą żądać ponownego przeliczenia głosów, jeśli zachodzi podejrzenie, iż mógł być popełniony błąd podczas liczenia. Zwykle tak się dzieje, gdy w ostatnich turach kandydaci przegrywają bardzo małą liczbą głosów i jest szansa, iż ponowne przeliczenie głosów może spowodować uzyskanie mandatu – element probabilistyczny. Możliwość ponownego przeliczenia głosów zwiększa poziom zaufania zarówno wyborców, jak i kandydatów do procesu wyborczego oraz minimalizuje możliwość pomyłek i błędów.[150]

[146] Ibid.
[147] Zob. 3.3.4. Reguły senatorskie str. 47.
[148] Karty dzielone są tylko ze względu na następną preferencję, a kolejne nie są brane pod uwagę.
[149] „Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza", op. cit.
[150] Ibid.

5.5 Analiza wyborów w 2016 roku

Dwudziestego szóstego lutego 2016 roku odbyły się wybory do irlandzkiego parlamentu. Głosujący wybierali stu pięćdziesięciu sześciu posłów do niższej izby parlamentu. W czterdziestu okręgach konkurowało ze sobą pięciuset czterdziestu ośmiu kandydatów, co daje średnio trzech i pół kandydata na jedno miejsce mandatowe i prawie czternastu kandydatów na okręg wyborczy.[151]

Spersonalizowany system proporcjonalny używany w Irlandii wymaga wielu przeliczeń zanim zostanie ustalona ostateczna lista kandydatów, którzy otrzymali mandat. Wydłuża to znacznie czas liczenia głosów, szczególnie jeśli któryś z kandydatów zażyczy dodatkowego przeliczenia głosów. W Irlandii proces liczenia trwa zwykle kilka dni, w wyborach w 2016 roku trwał pięć dni.

Przedstawiona analiza dotyczy jednego trzymandatowego okręgu wyborczego Dublin Rathdown. Na rysunku poniżej przedstawiono kolejne przeliczanie głosów w tym okręgu, a było ich sześć.

Rysunek 18. Kolejne przeliczenia w okręgu Dublin Rathdown

Candidate		% 1st Pref ↓	Count 1	Count 2	Count 3	Count 4	Count 5	Count 6
IO Ross, Shane	✓	24.82%	10,202	10,411				
FG Madigan, Josepha	✓	16.22%	6,668	6,835	7,180	7,290	8,579	9,488
FG Shatter, Alan	–	14.37%	5,905	5,979	6,195	6,268	7,745	8,444
FF White, Mary	✗	10.27%	4,220	4,325	4,761	5,165	5,463	
GP Martin, Catherine	✓	10.03%	4,122	4,314	4,812	6,105	7,255	9,421
LAB White, Alex	✗	9.85%	4,048	4,080	4,258	4,436		
SF Nic Cormaic, Sorcha	✗	6.95%	2,858	2,896	3,076			
IO Mathews, Peter	✗	4.92%	2,021	2,241				
RI Daveron, Alan	✗	2.57%	1,055					

Źródło *The Irish Times*

W pierwszej kolumnie są nazwiska kandydatów wraz z ich przynależnością partyjną, następna kolumna pokazuje procent głosów pierwszej preferencji. Pierwszy mandat został przyznany już w drugim przeliczeniu i uzyskał go Shane Ross – rysunek 19, gdyż kwota dla tego okręgu wynosiła dziesięć tysięcy dwieście siedemdziesiąt pięć głosów.

[151] *The Irish Times*, b.d., www.irishtimes.com/election-2016/results-hub, 25.05.2019.

Aby obsadzić wszystkie trzy mandaty potrzebne było sześć przeliczeń, które przedstawiają rysunki poniżej.

Rysunek 19. Pierwsze przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown

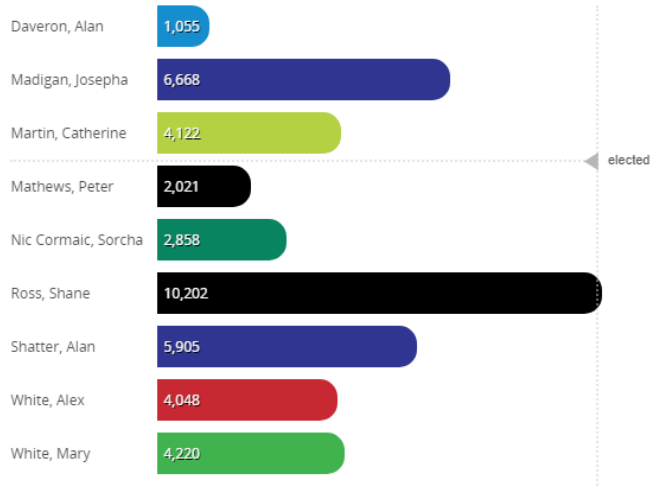

Źródło *The Irish Times*

Po pierwszym przeliczeniu żaden z kandydatów nie uzyskał mandatu, a wyeliminowany został kandydat z najmniejszą liczbą głosów Alan Daveron.

Rysunek 20. Drugie przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown

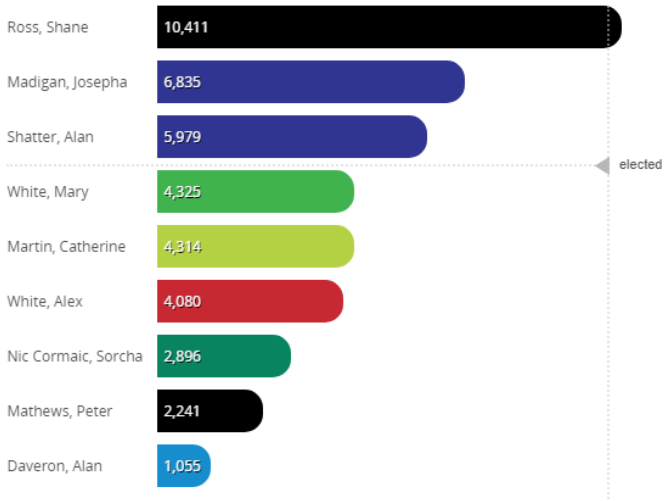

Źródło *The Irish Times*

Po drugim przeliczeniu wymaganą kwotę uzyskał Shane Ross i otrzymał mandat, natomiast Peter Mathews został wyeliminowany.

Rysunek 21. Trzecie przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown

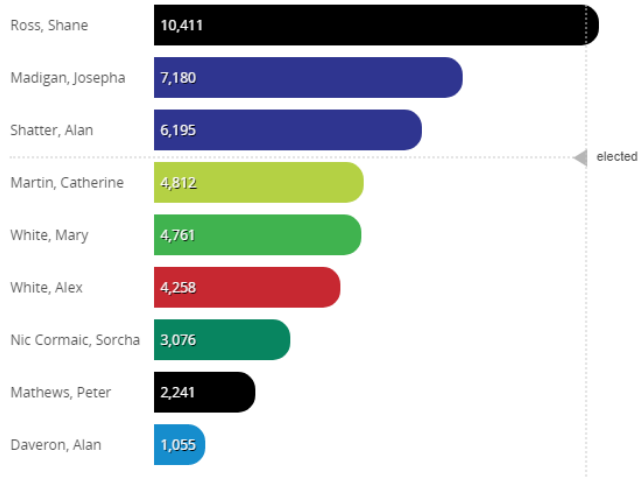

Źródło *The Irish Times*

Po trzecim przeliczeniu żaden z kandydatów nie osiągnął kwoty, a wyeliminowany został kandydat Sorcha Nic Cormaic.

Rysunek 22. Czwarte przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown

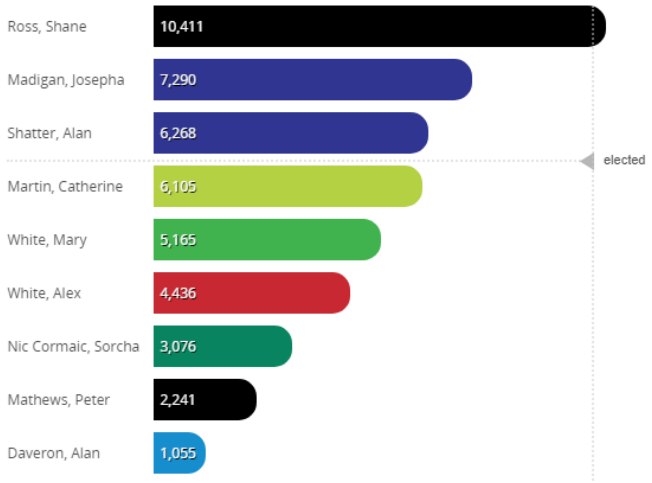

Źródło *The Irish Times*

Po czwartym przeliczeniu po raz kolejny żaden z kandydatów nie osiągnął kwoty, a wyeliminowany został kandydat Alex White.

Rysunek 23. Piąte przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown

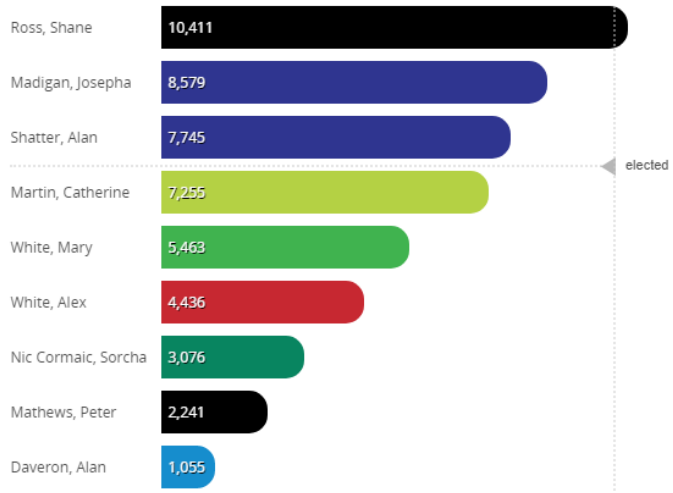

Źródło *The Irish Times*

Piąte przeliczenie również nie dało nikomu mandatu, a odpadła najsłabsza kandydatka Mary White.

Rysunek 24. Szóste przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown

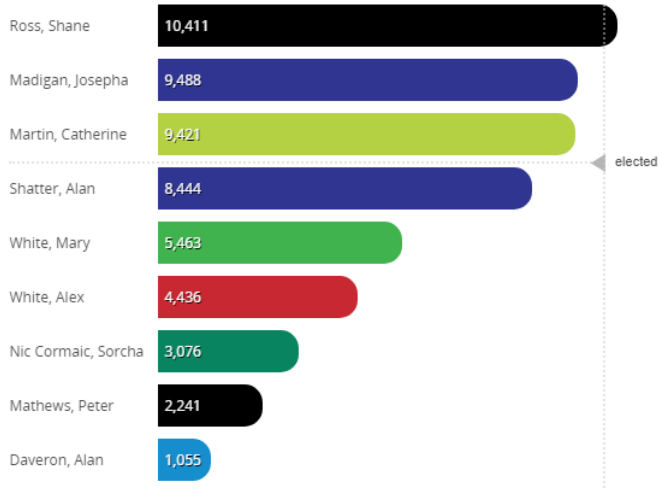

Źródło *The Irish Times*

Ostateczne rozstrzygnięcie przyniosło szóste przeliczenie. Mandaty uzyskali w nim Josepha Madigan i Catherine Martin, która po pierwszym przeliczeniu zajmowała dopiero piąte miejsce. Alan Shater, który był trzeci po pierwszym przeliczeniu, ostatecznie mandatu nie otrzymał. Na powyższych rysunkach można zobaczyć jak transfery głosów zmieniają pozycję kandydatów na przykład Catherine Martin, która dzięki głosom dalszych preferencji, pokonała kandydatów Mary White i Alana Shattera,

którzy, choć mieli większą od niej liczbę głosów pierwszej preferencji, nie skorzystali jednak tak bardzo na transferach. Josepha Madigan i Catherine Martin uzyskali mandaty mimo nieprzekroczenia kwoty, gdyż nastąpiła eliminacja konkurentów w poszczególnych przeliczeniach.

Zakończenie

Przedstawiona w niniejszej pracy problematyka nie wyczerpuje w całości zagadnienia związanego z jednym z istotniejszych elementów ordynacji wyborczej, czyli procesu agregacji głosów, który został przedstawiony na przykładzie jednomandatowych okręgów wyborczych i spersonalizowanego systemu proporcjonalnego.

Po przeprowadzonej analizie omawianych systemów przydzielania mandatów skłaniam się do wniosku, iż zmiana systemu proporcjonalnego obowiązującego w Polsce na jeden z dwóch przedstawionych byłaby zdecydowanie korzystna dla naszej demokracji i wprowadziłaby większą przejrzystość oraz niewątpliwie zwiększyłaby zaufanie zarówno kandydatów, jak i wyborców do systemu wyborczego. Moim zdaniem zdecydowanie lepszym, choć bardziej skomplikowanym, jest spersonalizowany system proporcjonalny niż jednomandatowe okręgi wyborcze. Nie ma idealnego systemu wyborczego. Każdy znajdzie swoich zagorzałych zwolenników i przeciwników. Na podstawie zgromadzonego materiału widać wyraźnie różnice między systemami i materiał ten potwierdza tezę postawioną na początku, iż spersonalizowany system wyborczy ma więcej zalet niż jednomandatowe okręgi wyborcze. Należy tu wspomnieć o binarności JOW-ów, są zero-jedynkowe, dzielą wyborców, zwycięzca bierze wszystko oraz o jednej z zalet – o możliwości kandydowania bez poparcia partii politycznej lub innej organizacji. Spersonalizowany system proporcjonalny ma w sobie zalety JOW-ów i systemów proporcjonalnych, które nie były omawiane w niniejszej pracy oraz możliwość preferencji drugiego i kolejnych wyborów, co wyklucza „stratę głosy" jeśli nasz kandydat pierwszej preferencji nie uzyska mandatu, to wysoce prawdopodobne jest, iż mandat uzyska nasz kandydat z drugiej lub kolejnej preferencji, czyli nasz głos nie pójdzie na marne. Problem „marnowania głosu" jest ogólnie znany w dyskursie publicznym i często powoduje, że wyborca nie odda głosu na kandydat, którego popiera, ale wybierze „mniejsze zło", czyli kandydata, który ma większe szanse na uzyskanie mandatu. Preferencyjna ordynacja STV pozwala na wybór kilku kandydatów w kolejności preferencji i zapobiega „marnowaniu głosu". System ten mógłby zachęcić większą liczbę Polaków do brania udziału w wyborach, właśnie poprzez ograniczenie „marnowania głosu", a większa frekwencja wyborcza istota demokracji.

Reasumując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż rekrutacja i selekcja elit politycznych w Polsce, jedną z powyższych metod wyborczych, zdecydowanie nabrała

by nowej jakości, zwiększyła by transparentność agregacji głosów oraz zaufanie Polaków do systemu i naszych przedstawicieli. Mam nadzieję, że przestawiony materiał pozwoli politykom dostrzec potrzebę zmian polskiej ordynacji i umożliwi im zapoczątkować proces ewolucji polskiej demokracji.

Bibliografia

1. Antoszewski A., *Systemy wyborcze*, [w:] Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza, red. Herbut R. i Antoszewski A., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
2. Antoszewski A., Herbut R., *Leksykon politologii*, Alta 2, Wrocław 2014, 6. wyd.
3. Banaszak B., *Prawo wyborcze obywateli*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996.
4. Bartyzel J., Szlachta B., Wielomski A., *Encyklopedia politologiczna*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2007, t. 1, 2 t.
5. Bidwell A. S., *Blaski i cienie parlamentaryzmu brytyjskiego*, Trio, Warszawa 2004.
6. Biga B., *Samorząd lokalny w Wielkiej Brytanii*, [w:] Sprawne państwo Reformy samorządu lokalnego w wybranych krajach, red. Mazur S., Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2015.
7. Bisztyga A., *System partyjny Republiki Irlandii*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis",2007, nr 3, s. 123–151.
8. Burda A., Rybicki M., *Konstytucje Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii, Szwajcarii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970.
9. Chylak K., *Historia instytucji politycznych*, Polski Uniwersytet Wirtualny 2010, https://platforma.ahe.lodz.pl/course/view.php?id=3258.
10. Davies N., *Wyspy: historia*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2012.
11. Gdulewicz E., Kręcisz W., *Ustrój polityczny Wielkiej Brytanii*, [w:] Ustroje państw współczesnych, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, t. 1, 4. wyd.,
12. Goduń T., Cygnarowski M., Dudek S., Iwaniszczuk P., *Wielka Brytania (Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej)*, [w:] Mały leksykon systemów politycznych, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2004, 2. wyd.
13. Grabowska S., *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*, red. Składowski K., Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Kraków 2006.
14. Grabowska S., *Konstytucja Irlandii*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006.
15. Griffith-Traversy M. A., *Demokracja, parlament i systemy wyborcze*, Vizja Press and IT, Warszawa 2007.

16. Grzybowski S., *Historia Irlandii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1998, 2. wyd.
17. Haman J., *Demokracja, decyzje, wybory*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.
18. Jaworska K., Dąbrowski S., *Historia instytucji politycznych*, Wspólnota akademicka, Legnica 2005.
19. Kamiński M. M., *Ordynacje większościowe i JOW-y: kompendium reformatora ordynacji wyborcze*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016.
20. Krasnowolski A., *Koncepcje systemów wyborczych*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2010.
21. Krasnowolski A., *Procedury wyborcze w krajach europejskich,* Kancelaria Senatu, Warszawa 2015.
22. Lisiak M., Czaplicki K. W., Rymarz F., *Demokratyczne standardy prawa wyborczego Rzeczypospolitej Polskiej: teoria i praktyka*, Krajowe Biuro Wyborcze, Warszawa 2005.
23. Massicotte L., Blais A., *Mixted Electoral Sustems: A Conceptual and Empirical Survey*, „Electoral Studies",1999, t.18, nr 3.
24. Michalak B., *Spór o system wyborczy czy o model demokracji? O związkach pomiędzy kształtem demokracji a ordynacją wyborczą*., „Wrocławskie Studia Politologiczne",2008, nr 9.
25. Michalak B., *Mieszane systemy wyborcze: cele, rozwiązania, konsekwencje*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013.
26. Michalak B., *Czy prawa Duvergera nadal obowiązują?*, „Studia Socjologiczne",2015, t.3, nr 218.
27. Michalak B., Sokala A., *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010.
28. Mołdawa T., *Konstytucje Polskie 1918-1998*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1999.
29. Nohlen D., *Prawo wyborcze i system partyjny: o teorii systemów wyborczych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
30. Płachecki J., *System polityczny Irlandii*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2010.
31. Przewłocki P., *Single Transferable Vote (STV) Preferencyjna ordynacja wyborcza*, Instytut Spraw Obywatelskich, Warszawa 2015.
32. Ranelagh J., *Historia Irlandii*, Bellona, Warszawa 2003.

33. Sagan S., *Prawo konstytucyjne RP*, LexisNexis, Warszawa 2003.
34. Sarnecki P., *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005.
35. Shepsle K. A. Bonchek M.S., *Metody głosowania i sytemy wyborcze*, [w:] Elementy teorii wyboru społecznego, red. Lissowski G., Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001.
36. Shumpeter J., *Kapitalizm. Socjalizm. Demokracja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
37. Skotnicki K., *Funkcje wyborów*, [w:] Prawo wyborcze Rzeczypospolitej Polskiej i problemy akcesji Polski do Unii Europejskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2003.
38. Skotnicki K., *Wpływ funkcji wyborów na prawo wyborcze i system wyborczy*. Zarys problematyki, „Przegląd Sejmowy",2009, t.2, nr 79.
39. Skotnicki K., *System wyborczy do Sejmu i Senatu*, [w:] Polskie prawo konstytucyjne w zarysie, red. Górecki D., Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012.
40. Weber M., *Polityka jako zawód i powołanie*, Wydawnictwo Znak, Kraków, 1998.
41. Wieciech T., *Anglosaska formuła politycznego konstytucjonalizmu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
42. Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczpospolitej Polskiej*, Liber, Warszawa 2008, 2. wyd.
43. Wojtaszczyk K. A. i Jakubowski W., *Społeczeństwo i polityka*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2007.
44. Zięba A., *Parlament Wielkiej Brytanii*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1994.
45. Zięba A., *Konstytucjonalizm w państwach anglosaskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
46. Zins H. S., *Historia Anglii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2009, 5. wyd.
47. Żukowski A., *Systemy wyborcze*, WSP, Olsztyn 1999.
48. Żukowski A., *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004.
49. Żukowski A., *Wybory*, [w:] Podstawowe kategorie polityki, red. Opara S. ,Radziszewska-Szczepaniak D., i Żukowski A., Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2005.

50. *Electoral Knowledge Network*, 2015, http://aceproject.org/epic-en/CDMap?question=ES005&f=,27.02.2019
51. *Electoral Knowledge Network*, 2015, http://aceproject.org/ace-en/topics/es/esd/esd01/esd01a/esd01a01,27.02.2019
52. *Single Transferable Vote Preferencyjna ordynacja wyborcza*, http://stv.org.pl/,1.05.2019
53. *Proportional Representation Foundation*, https://prfound.org/,1.05.2019
54. *Brytyjskie wybory - system głosowania*, www.bbc.co.uk,18.05.2019
55. *Wielka Brytania. Ustrój polityczny*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wielka-Brytania-Ustroj-polityczny;4575707.html.
56. *Brytyjskie wybory - partie*, www.bbc.co.uk,18.05.2019
57. *Voting systems in the UK*, https://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/voting-systems/,19.05.2019
58. *Irlandia. Partie polityczne*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Irlandia-Partie-polityczne;4574339.html.
59. The Irish Times, www.irishtimes.com/election-2016/results-hub,25.05.2019

Spis rysunków

Rysunek 1. Zasady demokratycznej procedury głosowania 12
Rysunek 2. Podział systemów wyborczych według głównych grup 17
Rysunek 3. Podział systemów proporcjonalnych według kryterium reprezentacji 19
Rysunek 4. Podział systemów większościowych ze względu na charakter okręgów wyborczych 22
Rysunek 5. Podział systemów mieszanych 24
Rysunek 6. Okręgi wyborcze ze zmanipulowanymi granicami w Stanach Zjednoczonych Ameryki 29
Rysunek 7. Przykład karty do głosowania STV z Tasmanii 40
Rysunek 8. Przykład - wariant podstawowy STV 43
Rysunek 9. Przykład - metoda Andrea 46
Rysunek 10. Przykład - reguły senatorskie 48
Rysunek 11. Przykład - wariant podstawowy z kwotą NB 49
Rysunek 12. Różnice w schematach transferu Schemat Hare'a vs. schemat Gregory'ego 49

Rysunek 13. Diagram przepływu głosów - metoda Meek'a.....50
Rysunek 14. Przykład - metoda Meek'a.....51
Rysunek 15. System głosowania stosowany w poszczególnych wyborach w Wielkiej Brytanii.....59
Rysunek 16. Wyniki wyborów do Izby Gmin w 2015 roku 64
Rysunek 17. Przykładowa karta do głosowania w wyborach do parlamentu Irlandii 71
Rysunek 18. Kolejne przeliczenia w okręgu Dublin Rathdown 73
Rysunek 19. Pierwsze przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown 74
Rysunek 20. Drugie przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown 74
Rysunek 21. Trzecie przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown 75
Rysunek 22. Czwarte przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown 75
Rysunek 23. Piąte przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown 76
Rysunek 24. Szóste przeliczenie głosów w okręgu Dublin Rathdown 76